

SZAKDOLGOZAT

Csordás Tamás
2020

BUDAPESTI GAZDASÁGI EGYETEM
KÜLKERESKEDELMI KAR
NEMZETKÖZI GAZDÁLKODÁS SZAK
NAPPALI TAGOZAT
GAZDASÁGDIPLOMÁCIA SPECIALIZÁCIÓ

A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY HATÁSA A VILÁGGAZDASÁGRA ÉS A
GLOBÁLIS ÉRTÉKLÁNCOKRA

Belső konzulens: **Dr. Antalóczy
Katalin**

Készítette: **Csordás Tamás**

Budapest, 2020

NYILATKOZAT

Alulírott GONDÁS TAMÁS büntetőjogi felelősségem tudatában nyilatkozom, hogy a szakdolgozatomban foglalt tények és adatok a valóságnak megfelelnek, és az abban leírtak a saját, önálló munkám eredményei.

A szakdolgozatban felhasznált adatokat a szerzői jogvédelem figyelembevételével alkalmaztam.

Ezen szakdolgozat semmilyen része nem került felhasználásra korábban oktatási intézmény más képzésén diplomaszerezés során.

Tudomásul veszem, hogy a szakdolgozatomat az intézmény plágiumellenőrzésnek veti alá.

Budapest, 2020. év december hónap 13. nap

Gondás Tamás

hallgató aláírása

TARTALOMJEGYZÉK

ÁBRA- ÉS TÁBLÁZATJEGYZÉK	2
1. BEVEZETÉS.....	3
2. A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY GAZDASÁGI HATÁSAI	5
2.1. Globális helyzet	5
2.2. A vírus és a kereskedelem	7
3. JÁRVÁNYÁLLÓ IPARÁGAK.....	20
4. A GLOBÁLIS ÉRTÉKLÁNCOK.....	22
4.1. Mik azok a globális értékláncok?.....	22
4.2. A globális értékláncok fontossága	27
5. A COVID-19 HATÁSA A GLOBÁLIS ÉRTÉKLÁNCOKRA ..	36
5.1. Mik a globális értékláncok előnyei és költségei az “államosítással” szemben?	36
5.2. Hogyan befolyásolja a globális értékláncokat a koronavírus-járvány?	38
5.3. A globális értékláncok sebezhetőségei és erősségei a koronavírus-járvány idején	41
5.4. Mit tehetnek a cégek a globális értékláncok szilárdsága és ellenállóképességének javítása érdekében?.....	43
5.5. Mit tehetnek a kormányok az ellátás biztonságának és a gazdaság fellendülésének elősegítése érdekében?.....	45
6. INTERJÚK.....	48
7. ÖSSZEGZÉS.....	58
IRODALOMJEGYZÉK	59
MELLÉKLETEK.....	76

ÁBRA- ÉS TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. ábra A GDP várható változása változatlan árakon 2019 4. negyedéve és 2020 2. negyedéve között (százalékban).....	8
2. ábra A Kínából induló légi utazások foglalásának csökkenése március 1. és április 30. között (év/év, százalék)	10
3. ábra A járvány nyertesei: néhány cég részvényárfolyam-teljesítménye (százalékban).....	21
4. ábra A termelés globális import intenzitása.....	37
5. ábra A COVID-19 globális értékláncokra gyakorolt hatásainak áttekintése	40
6. ábra A Kínából induló okostelefon-export (millió darab, 2020, negyedévenként.....	42
7. ábra Az OECD növekedési előrejelzése (év/év, százalék)	50

1. BEVEZETÉS

Szakedolgozatom témáját azért választottam, mivel a koronavírus-járvány a legaktuálisabb és leginkább a mindennapjainkra ható téma 2020-ban. A koronavírus-járvány okozta sokk rengeteg bizonytalanságot okozott és okoz folyamatosan. Először is kétségek vannak a járvány epidemiológiai fejlődésével kapcsolatban, például a vírus fertőzőképességével, az oltóanyagok kifejlesztésével, a második és az elkövetkezendő hullámok nagyságával és a kórházi ellátási igényekkel kapcsolatban is. Ezekkel a kétségekkel összefüggésben, aggályok merülnek fel a gazdasági kilátásokat illetően, amelyek a gazdasági tevékenységekre vonatkozó esetleges korlátozások, zárlatok végkifejletével kapcsolatosak. Ez a kétely befolyásolja a termelő rendszerek lehetséges makro- és mikroökonómiai fejlődését. Valamint az is kérdéses, hogy az érintett gazdasági szereplők hogyan reagálnak a fogyasztás, a megtakarítás, a termelés és a beruházási tervek tekintetében. Bizonytalanság övezi a szakpolitikai intézkedéseket is és azok gazdaságra gyakorolt hatását. Mindezek a bizonytalansági faktorok befolyásolják a környezetet, amelyben a politikai döntéshozók működnek és további kétségeket teremtenek politikai döntéseikkel, valamint ezen döntések hatékonyságával kapcsolatban.¹

A koronavírus-járvány kitörése rendkívül meglepő volt az egész világ számára. Eleinte csak lokális kínai, később délkelet-ázsiai problémaként tekintettek rá. A döntéshozók az egész világon úgy gondolták, hogy a betegség megfékezhető és szabályozható lesz a régió belül, a korábbi járványokhoz (például SARS) hasonlóan. Azonban a különböző természeti, politikai és szabályozási tényezők² együttes hatása miatt a járvány gyorsan áttért a világ más részeire is, és az Egészségügyi Világszervezet (WHO, World Health Organization) végül kénytelen volt világjárvánnyá minősíteni a Vuhan városából indult járványt. Az országok közötti szoros kapcsolatok és kölcsönös összefüggések jelentősen megkönnyítették a járvány terjedését.

A járványt egy ideig elsősorban közegészségügyi problémának tekintették. 2020 júliusáig több, mint 10 millió megerősített esetről számoltak be világszerte, valamint közel 600 000 regisztrált halálesetről.³ Később ezek a számok elkezdtek meredeken emelkedni. Míg egyes országok

¹ European Parliament (2020/a)

² A járvány kezdeti nagysága annak volt köszönhető, hogy a kínai hatóságok politikai okokból figyelmen kívül hagyták a kibontakozó járvány korai előjeleit, valamint a többi ország is késve hozott szabályozási intézkedéseket. Ez végzetesnek bizonyult, annak fényében, hogy a COVID-19 magas reprodukciós rátával rendelkezik és a fertőzöttek többsége tünetmentesen vészeli át a betegséget, ami megkönnyíti a továbbfertőzést.

³ John Hopkins Coronavirus Resource Center (2020)

kontrollálni tudták a járványt (például Kína), addig más országok (például Olaszország és Spanyolország) nagy küzdelmet folytattak vagy folytatnak jelenleg is a járvány megfékezéséért, de vannak államok (például Amerikai Egyesült Államok és Lengyelország) ahol exponenciálisan nő az új fertőzöttek száma. Vannak potenciális következmények, amelyek már jelenleg is, de az idő múlásával később még fontosabbak lesznek. A közegészségügyi vészhelyzetet egymást erősítő gazdasági és politikai válságok követhetik, amelyek súlyos társadalmi zavarokhoz vezethetnek, mivel a járvány költségei nem csak magasak, hanem egyenetlenül oszlanak meg mind az országok, mind a különböző társadalmi csoportok között.⁴

Dolgozatom első felében a járvány gazdaságra és kereskedelemre gyakorolt hatásait fogom vizsgálni, a második részben kitérek a globális értékláncok működésére is. Fontosnak tartom egy átfogó kép bemutatását a jelenlegi helyzetről.

Munkám során elsősorban külföldi újságcikkeket és internetes forrásokat, valamint a tanulmányaim során szerzett ismereteimet használtam fel. Ennek az az oka, hogy a téma frissességéből adódóan nem áll rendelkezésre nyomtatott szakirodalom. Igyekeztem minél hitelesebb és igényes forrásokat felhasználni. Nagy segítségemre voltak a HVG hetilap informatív cikkei is. Rengeteg adatot találtam a különböző nemzetközi szervezetek honlapján, adatbázisaiban, előrejelzéseiben.

Kutatási módszerként dolgozatomban a mélyinterjút tartottam a legmegfelelőbbnek. 2 interjút készítettem, az egyiknél elsősorban elméleti, míg a másikonál gyakorlati szempontból közelítettem meg a témát. Elméleti oldalról Tabajdi Csaba közgazdász, diplomata, volt országgyűlési, európai parlamenti képviselő volt az interjúalanyom, míg gyakorlati oldalról, Kriston Gábor a Morgan Hungary Kft. operations managerével készítettem interjút.

A téma terjedelme és nagysága miatt nem törekedhettem a teljességre, de igyekeztem minél szélesebb körű és komplex képet alkotni a koronavírus-járvány okozta helyzetről.

⁴ Anthea Roberts and Nicolas Lamp, Barron's (2020)

2. A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY GAZDASÁGI HATÁSAI

2.1. Globális helyzet

A nemzetközi kereskedelem a járvány egyik fontos áldozata. A koronavírus-járvány zavarokat, fennakadásokat okozott a világkereskedelemben, mind a keresleti, mind a kínálati oldalon. Számos kormány elrendelte a nem alapvető gyártási létesítmények ideiglenes bezárását, valamint rengeteg vállalat önként is meghozta ezeket az intézkedéseket (például a munkaerő-kínálat csökkenése miatt), vagy csak egyszerűen visszafogta a termelést az ellátási láncok zavarai miatt. A járvány hatása azonban leginkább a nemzetközi szolgáltató szektorban látható. A fő vesztesek a nemzetközi turizmus, a légi utasszállítás és a konténerszállítás.⁵ A globális pénzügyi tranzakciók, valamint az információs és kommunikációs technológiai szolgáltatások is jelentősen visszaestek.⁶ Az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciájának (UNCTAD, United Nations Conference on Trade and Development) konzervatív feltételezéseken alapuló előrejelzése szerint a COVID-19 hatása miatt 2020-ban a globális közvetlen külföldi tőkebefektetések 5-15%-kal csökkentek.⁷ Megállapítható az is, hogy a keresleti oldal is érintett, mivel a fogyasztók szerte a világon nem hajlandóak elkölteni a pénzüket. Ez a jelenség a bevételkieséstől (például a munkanélküliség miatt) és a fokozott bizonytalanságtól való félelemnek tudható be.⁸ Összeségében arra lehet számítani, hogy a nemzetközi kereskedelem volumene csökkenni fog, azonban a csökkenés mértékét nehéz megjósolni.

A járvány során jelentősen megnőtt az államok igénye a kereskedelempolitikai intézkedésekre. Néhány ország úgy döntött, hogy bizonyos orvosi termékekre ideiglenes export tilalmat vagy az engedélyeztetési követelmények szigorítása révén kiviteli ellenőrzéseket vezet be.⁹ Más országok, akik az élelmiszer-ellátásuk biztonságára helyezték a hangsúlyt, exportkorlátozásokat vezettek be némely mezőgazdasági termékekre és ezek a döntések aggodalmakat okoztak 2020 második felében, a globális piacon tapasztalható lehetséges

⁵ OECD Policy Responses to Coronavirus (2020)

⁶ WTO (2020/a)

⁷ UNCTAD (2020/a)

⁸ OECD Employment Outlook (2020)

⁹ WTO (2020/b)

élelmiszerhiány miatt.¹⁰ A probléma elég súlyosnak tűnik, mivel az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezet (FAO, Food and Agriculture Organization of the United Nations), a WHO és a Kereskedelmi Világszervezet (WTO, World Trade Organization) főigazgatóinak közös nyilatkozata szerint „az élelmiszerek elérhetőségével kapcsolatos bizonytalanság miatti exportkorlátozások hulláma az, ami hiányt okoz a globális piacon”.¹¹ Vagyis felhívták az államok figyelmét arra, hogy a kereskedelemmel kapcsolatos intézkedéseikkel ne zavarják meg az élelmiszer-ellátási láncok egyébként sem zökkenőmentes működését.¹²

Hiba lenne azt feltételezni, hogy a jelenlegi járványügyi helyzet csak a kereskedelmi korlátozások hullámát eredményezte. A helyzet ennél sokkal összetettebb. Valójában számos állam nemrég szüntette meg vagy függesztette fel bizonyos ellenőrzéseit. Argentína felfüggesztette dömpingellenes vámjait egyes gyógyszerek Kínából történő behozatalára, míg Kanada ideiglenesen megszüntette a vámtarifákat bizonyos termékkategóriákra, ha azokat közegészségügyi ügynökségek, kórházak vagy tesztelőhelyek importálják.¹³ Ezen intézkedések célja, hogy biztosítsák, hogy elegendő mennyiség legyen az adott cikkekből a belföldi piacon (akár az export csökkentésével, akár az import növelésével). Érdeemes kiemelni, hogy néhány kereskedelmi korlátozást (hacsak átmenetileg is) csökkentettek az USA és Kína között is, annak ellenére, hogy két olyan riválisról van szó, akik az elmúlt években kereskedelmi háborút folytattak egymással. Elsősorban az USA határozott úgy, hogy kivesz számos orvosi felszerelést és védőfelszerelést a korábban kivetett kiegészítő vámok alól és a jövőben újabb termékekkel bővíthet a lista. Hasonlóképpen Kína is ideiglenesen kizárta az egyes amerikai áruk (például reagensek vagy fertőtlenítőszeresek) ellenvámját.¹⁴

A világjárvány – a nevéből adódóan – világszerte lassította, visszavetette a különböző nemzetközi kereskedelmi kezdeményezések előrehaladását is, mivel az államokat elsősorban a válság orvoslása foglalkoztatja. Jó példa erre az USA, Mexikó és Kanada közötti új megállapodás (USMCA, United States-Mexico-Canada Agreement), amely felváltja az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezményt (NAFTA, North American Free Trade Agreement). Habár már mindhárom fél ratifikálta az egyezményt, hatálybalépése a nemzeti szintű kötelezettségek sikeres végrehajtásától függ.¹⁵ Hasonló problémák merültek fel a 2020

¹⁰ Sen Nguyen and Reuters, South China Morning Post (2020)

¹¹ Reuters (2020/a)

¹² WTO (2020/c)

¹³ WTO (2020/d)

¹⁴ Duane W. Layton, Jing Zhang, Heng Li, Mayer Brown (2020)

¹⁵ Janyce McGregor, CBC (2020)

januárjában megkötött USA-Kína 1. fázisú kereskedelmi megállapodásában is, amely előfeltételeket szab a két ország közötti kereskedelmi háború (legalább ideiglenes) befejezéséhez. Ez alapján Kína vállalta, hogy több amerikai terméket és szolgáltatást vásárol, míg az Egyesült Államok beleegyezett abba, hogy csökkenti a kínai termékekre 2017 és 2019 között kivetett tarifáinak egy részét.¹⁶ Nem világos, hogy Kína a jelenlegi helyzetben képes lesz-e megfelelni a szükséges vásárlási feltételeknek és az sem, hogy az USA képes lesz-e elegendő mennyiségű árut és szolgáltatást szállítani.¹⁷

Az Atlanti-óceán túlsó partján szintén fennakadások jelentkeztek az Egyesült Királyság és az Európai Unió közötti tárgyalások során is. A kilépési megállapodás szerint az Egyesült Királyság számára az átmeneti időszak 2020. december 31-én véget ér. Ha nem jön létre megállapodás, akkor a kölcsönös kereskedelmi kapcsolatokat a WTO szabályai fogják behatárolni. 2020 decemberéig a Brexit-megállapodás szövege 95%-ban elkészült, de a kulcsfontosságú kérdésekben holtpontra jutottak a tárgyalások. A sarkalatos pontot a halászat kérdése jelenti.¹⁸

2.2. A vírus és a kereskedelem

A COVID-19 okozta járvány egy globális szintű humanitárius válság. A vírus továbbra is rohamosan terjed az egész világon, példátlan nyomás alá helyezve az egészségügyi rendszereket. A vírus az alacsonyabb jövedelműbb országokban gyorsabban terjed, mivel ott gyengébbek az egészségügyi rendszerek.¹⁹ A globális gazdaságnak a támogatási csomagokból, a központi bankokból és a fiskális intézkedésekből fakadó költségei már most is számottevőek és valószínűsíthetően hosszú távú és összetett hatást gyakorolnak majd az állami- és vállalati adósságkezelésre.²⁰ Ezen erőfeszítések ellenére a legtöbb gazdaság recesszióba kényszerül és még a vészjósló forgatókönyveket sem lehet figyelmen kívül hagyni.

¹⁶ Reuters (2020/b)

¹⁷ U.S.-China Economic and Security Review Commission (2020)

¹⁸ Shona Murray, euronews. (2020)

¹⁹ United Nations, Department of Economic and Social Affairs (2020)

²⁰ European Parliament's Committee on Economic and Monetary Affairs (2020)

1. ábra

A GDP várható változása változatlan árakon 2019 4. negyedéve és 2020 2. negyedéve között
(százalékban)

Forrás: OECD Economic Outlook

További kihívást jelent a vírus okozta bizonytalanság, ideértve a járvány mértékét és ütemét. A vírus hullámokban halad és akár egy országon belül is különböző időpontokban jelenik meg.²¹ Az egyetlen biztos pont a járványban az az, hogy a vírus és annak következményei hosszú ideig velünk maradnak.

Ennek fényében, egy ilyen példa nélküli globális egészségügyi válságban, mint a koronavírus-járvány, a kereskedelem elengedhetetlen az életek megmentéséhez és a megélhetéshez. Ezért nemzetközi együttműködésre van szükség az áruk és szolgáltatások áramlásához, valamint a kereskedelem folytonosságához. Ekkora bizonytalanság közepette ezeket a lépéseket érdemes megtenni:

- növelni kell a kereskedelemben és a globális piacokra vetett bizalmat a kereskedelemmel kapcsolatos politikai intézkedések és szándékok átláthatóságának javításával;
- az ellátási láncok működésének fenntartása, különösen az olyan alapvető cikkek esetében, mint a gyógyszerek és az élelmiszerek;
- elkerülni a helyzet súlyosbodását szükségtelen exportkorlátozások és egyéb kereskedelmi szabályozások révén;

²¹ Helier Cheung, BBC (2020)

- a válság közepette is gyors döntéseket hozni.²²

Jelen helyzetben úgy kell kormányzati támogatást nyújtani, hogy az a közérdeket szolgálja, ne pedig az egyéni, önös érdekeket és ne jelenjenek meg a jövőben piaci torzulások.

Most nézzük meg részletesebben a fentebb említett intézkedéseket:

Egy erős, egymással megosztott és átlátható információs bázis rendkívül fontos a megalapozott nemzetpolitikai válaszok és a kereskedelem fenntartása érdekében folytatott nemzetközi együttműködés előkészítésében. Döntő fontosságú, hogy az országok eleget tegyenek azon kötelezettségvállalásuknak, hogy a COVID-19 nyomán hozott kereskedelemmel kapcsolatos intézkedéseikről értesítik a Kereskedelmi Világszervezetet (WTO). A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) megosztja a WTO munkatársaival az országok járvány okozta, kereskedelemmel kapcsolatos intézkedéseit és felméri ezen rendelkezések várható hatását a válságkezelő politikai döntéshozók támogatása érdekében.²³

Fontos prioritás a válság szempontjából alapvető, nélkülözhetetlen áruk – ideértve az orvosi felszerelések, élelmiszer, az infokommunikációs termékek és szolgáltatások – kulcsfontosságú ellátási láncainak nyitott és működőképes fenntartása. Azonban számos kihívás, probléma van az ellátási láncok fenntartásával.

Az utazási tilalmakhoz kapcsolódó utasszállító járatok törlése korlátozta a légi áruszállítást is, míg az alapvető áruk sürgős szállításával megnőtt a kereslet, ami a légi rakományok árainak emelkedését eredményezte. A szállítási idők is meghosszabbodtak.²⁴ Ez különösen fontos néhány orvosi ellátás és a nagyértékű élelmiszer-kereskedelem szempontjából is.

²² OECD (2020/a)

²³ WTO (2020/c)

²⁴ Enda Curran, Bloomberg (2020)

2. ábra

A Kínából induló légi utazások foglalásának csökkenése március 1. és április 30. között (év/év, százalék)

Forrás: Napi.hu

Fontos hajókikötők számoltak be arról, hogy forgalmuk az előző évekhez képest 10-20%-kal esett vissza 2020 februárjában.²⁵ Több mint 50 ország megváltoztatta a kikötői protokollokat, a kikötők bezárásától kezdve a karanténintézkedéseken át a további dokumentációs követelményekkel és vizsgálatokkal bezárolag. Ennek ellenére néhány ország a belépési és határátkelőhelyek kikötőiben létrehozott „zöld sávokat” a teherszállítmányok feldolgozásának felgyorsítása érdekében.

A járvány kitörésének idején, jelentős számú szállítókonténerek voltak a kínai kikötőkben.²⁶ Ezeknek a mozgatásának korlátozása olyan hiányhoz vezetett, melynek következtében a konténerek bérleti ára emelkedett, ami hatással volt a rakomány árának drágulására is. A lezárások hatással voltak a munkaerő elérhetőségében, a hajók kirakodásában (különösen azokban az országokban, ahol ez a folyamat kevésbé automatizált) vagy a munkavállaló fokozott védelmi rendelkezései miatt megemelkedtek a költségek.

Általánosságában elmondható az ellátási láncokról, hogy érintik a további egészségvédelmi és biztonsági intézkedések, melyeket a résztvevők számára biztosítani kell (ami befolyásolja az időt és a költségeket). Az emberek mobilitásának korlátozásai és a lezárások számos kereskedelmi folyamatot érintenek, az fizikai ellenőrzésétől, a tesztelésig, valamint a dömpingellenes vizsgálatok módjának megváltoztatásáig. Ezen okok miatt összehangolt

²⁵ Bryce Baschuk (2020)

²⁶ Costas Paris, The Wall Street Journal (2020)

fellépésre van szükség a kormányok között, – a magánszektorral karöltve – hogy megoldást találjanak azokra a logisztikai korlátokra, amelyek befolyásolják az alapvető termékek hozzáférhetőségét ott, ahol a legnagyobb szükség van rájuk.

Fontos kérdés volt a járvány elején, hogy egyes országok hogyan fogják beszerezni azokat az orvosi eszközöket, melyeket számos más országban állítanak elő. A járvány kezdetén Kína volt a sebészi maszkok fő gyártója, mellyel a világ kapacitásának nagyjából a felét adta. Januárban ez azonban nem volt elég a kereslet kielégítésére: Kína 2020 január első hetében felhagyott a maszkok exportjával és kénytelen volt 56 millió maszkot importálni. A járvány közepette a kínai keresletet napi 240 millióra becsülték (ami a gyártási kapacitás több, mint tízszerese). Kína 2020 február végén napi 20 millióról napi 116 millióra növelte a termelését és újraindította exportját.²⁷

Sajátos problémák merültek fel az élelmiszer-ellátási láncok zökkenőmentes működtetésében is. A légi és tengeri áru fuvarozási lehetőségek mérséklődése mellett további kihívást jelent az élelmiszer-veszteség és pazarlás, a szállodák és éttermek iránti kereslet hirtelen csökkenése miatt. Biztosítani kell azt is, hogy az élelmiszer-ellátás a karantén alá eső területekre áramoljon és a megfelelő biológiai, biztonsági intézkedések rendelkezésre álljanak. Ezen intézkedések nyomán megváltoznak az élelmiszer előállításának, fogyasztásának és elosztásának módja, egyúttal biztosítva, hogy a járványhoz kapcsolódó növény- és egészségügyi követelmények továbbra is tudományos alapúak és nem szükségtelenül korlátozóak. Bár a globális élelmiszerpiacok továbbra is kiegyensúlyozottak és a gabonaállomány magas²⁸, fontos lesz továbbra is figyelemmel kísérni a fejleményeket, tekintettel az olyan felhalmozódó kockázatokra, mint például a szezonális munkaerő hiánya a növények ültetésében és betakarításában.

Rövid távon néhány gyakorlati dolgot lehet tenni a kereskedelem fenntartása és annak növelése érdekében, többek között:

- Az orvosi eszközök és élelmiszerek határellenőrzésének és vámolásának felgyorsítása, valamint a határőrök és a fuvarozók közötti interakciók szükségességének minimalizálása a folyamatok lehető legnagyobb mértékű digitalizálásával. A kockázatkezeléssel kapcsolatos nemzetközi együttműködés fokozására irányuló törekvések szintén kiemelt fontosságúak a vírus elleni küzdelem és az áruk mozgásának

²⁷ Bryce Baschuk (2020)

²⁸ AMIS (2020/a)

megkönnyítése szempontjából, csakúgy, mint az alacsonyabb jövedelmű országoknak nyújtott folyamatos segítségnyújtás.

- Olcsóbbá és könnyebbé tenni az emberek számára a munkahelyekhez, piacokhoz és az egymáshoz való kapcsolódást az alábbiak révén: csökkenteni az infokommunikációs technológiai termékek vámtarifáit és a digitálisan hozzáférhető szolgáltatásokhoz való elérhetőséget befolyásoló intézkedéseket. A határokon átvitelő e-kereskedelem késedelmeinek csökkentése, az érintésmentes fizetés és e-fizetések bevezetése, az elektronikus aláírások és elektronikus szerződések lehetővé tétele.
- Az kutatók támogatása a járvány elleni együttműködésben a szabad adatáramlás által. A részletes egészségügyi információkhoz való hozzáférés kiemelt jelentőségű a COVID-19 gyógymódjának megtalálásában. Az egészségügyi adatokra azonban gyakran szigorú lokalizációs követelmények és határokon átnyúló adatáramlási korlátozások vonatkoznak. A kormányoknak lehetővé kellene tennie a bizalmas adatok feldolgozását és nemzetközi közlését a járvány figyelemmel kísérése érdekében és elősegíthetik egy korlátozott hozzáférésű és biztonságos adatbázis, információtár használatát az egészségügyi adatok összegyűjtésére.²⁹

A jelenlegi járványban számos elkerülhetetlen költség van, éppen ezért is fontos elkerülni azokat az intézkedéseket, tevékenységeket, amelyek további terheket rónak a kereskedőkre és fogyasztókra. Az egyik legfontosabb az az, hogy el kell kerülni az alapvető árucikkek exportkorlátozását. 2020 novemberéig 98 ország³⁰ korlátozta az alapvető cikkek és egyre inkább a mezőgazdasági és élelmiszertermékek exportját. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az exportkorlátozások átmenetileg csökkentik a belföldi árakat és növelik a hozzáférhetőséget, ugyanakkor visszatartják a belföldi termelést is. A világpiaci ellátás elterelésével felfelé irányuló nyomást gyakorolnak a nemzetközi árakra, ami káros más országokra, különösen azokra, melyek leginkább függenek a nemzetközi élelmiszerpiacoktól. Az exportkorlátozások veszélyeztethetik a nemzetközi piacokba vetett bizalmat, felgyorsíthatják a felhalmozást és pánikvásárlást, tovább növelve az importfüggő országok problémáit. Végül senki sem részesül semmilyen előnyben.³¹

Jelenleg (2020 júliusában) nincs ellátási probléma a globális mezőgazdasági és élelmiszerpiacokon, sőt a készletek erősek és úgy tűnik, hogy az árak alacsonyan maradnak.

²⁹ UNCTAD (2020/b)

³⁰ International Trade Center, Market Access Map. Forrás: <https://macmap.org/en/covid19> Letöltve 2020.11.29.

³¹ FAO (2010)

Azonban, ha a kormányok exportkorlátozásokat alkalmaznak, vagy ha magánszemélyek, cégek vagy országok pánikba esnek és felhalmoznak, akkor fennáll a veszélye annak, hogy egy most még elkerülhető problémát okoznak.³²

Bár nincs közvetlen veszély az alapvető élelmiszerek globális ellátásában, előfordulhat, hogy egy egyes élelmiszer-ellátási láncok megszakadnak.³³ Éberségre lesz szükség annak biztosítására, hogy a válság vagy a politikai által kiváltott kockázati tényezők ne okozzanak fennakadásokat az ellátásban, különösen akkor, ha a járványhoz kapcsolódó izolációs intézkedések hosszabb távúak lesznek.

Az orvosi cikkek globális piaci helyzete nagyon különböző, ezért nagy szükség van a járvány elleni küzdelemhez alapvető orvosi eszközök (például lélegeztetőgépek, maszkok) kínálatának növelésére. A kormányoknak be kell fektetniük a termelési kapacitások növelésébe, ideértve a magánszektorral való együttműködést is, a regionális és globális piacok érdekében.

Egyes kormányok olyan intézkedéseket hoznak, amelyeknek célja a lakosság ellátásának biztosítása. Az exportkorlátozások gyakran speciális engedélyezési követelmények vagy bizonyos termékek kivételének közvetlen tiltásának formájában jelentkeznek. Míg a kormányok joggal törődnek a saját lakosságuk védelmével, megóvásával, addig ez a hatás más országokra gyakorolt hatása súlyos lehet. Némely országok nem képesek elegendő mennyiségben – vagy költséghatékonyan – előállítani a saját orvosi eszközellátásukat.³⁴ Ez különösen igaz az alacsonyabb jövedelmű országokra, ahol a korlátozott egészségügyi költségvetésnek nem a hazai gyártókapacitás fejlesztése a prioritás. Ezen országok számára a kereskedelem alapvető fontosságú.

A vírus miatt már eleve elszigetelt területek rosszabb helyzetben lennének, ha a helyi gazdaságra kellene támaszkodniuk az orvosi felszerelések, élelmiszerek és egyéb szükségletek biztosításában, mivel azon országok is küzdenek az igények kielégítésével, melyek nem szenvednek hiányt a termelésben.³⁵ A járvány közepette még a jelentős gyártókapacitású államok sem tudnak teljes mértékben jól működni a kialakult munkaerőhiány vagy mobilitási korlátozások miatt.

³² IMF (2020/a)

³³ OECD (2020/b)

³⁴ OECD (2020/c)

³⁵ The Economist (2020)

De ha az országok el akarják kerülni ezeket a politikai döntéseket, akkor meg kell bizonyosodniuk arról, hogy a globális piacok valóban ellátják őket a szükséges árukkal. Az átláthatóság, a globális párbeszéd és együttműködés elengedhetetlen a globális kínálat iránti bizalom kiépítéséhez. A globális piacokba és az együttműködésbe vetett bizalom fenntartása érdekében el kell kerülni a kereskedelmi feszültségek további fokozódását.

A kereslet összeomlása, a járvány időtartama és súlyossága, valamint a kapcsolódó elszigetelő intézkedéseket érintő folyamatos bizonytalanság megrázta a cégeket. A tarifákon keresztüli többletköltségek terhelése a vállalatoknak és a fogyasztóknak is nehézségeket okoz.³⁶ Ezek a költségek növelik az érintettek támogatásához szükséges kormányzati támogatás mértékét is. A bizalom növelésének és a terhek csökkentésének egy jó módja lenne, ha a kormányok elköteleznék magukat, hogy nem vetnek ki újabb vámokat vagy kereskedelmet korlátozó intézkedéseket.

2008-ban a világgazdasági válság egyik első áldozata a világkereskedelem volt. Akkoriban az új, kereskedelmet korlátozó intézkedések a világ importjának nagyjából csak 1%-át érintették.³⁷ A G20³⁸ vezetői elkötelezték magukat, hogy tartózkodnak a protekcionista intézkedésektől és fenntartják a szabályokon alapuló kereskedelmi rendszert. A WTO kereskedelmi szabályai biztonságot teremtettek a vállalkozások számára és stabilizálták a rendszert azáltal, hogy felső határt szabtak a vámintézkedéseknek. Bár a jelenlegi válságban vannak bizonyos hasonlóságok és különbségek is, a jelenlegi bizonytalan gazdasági környezet megnöveli a szabályokon alapuló kereskedelem iránti elkötelezettség szükségességét.

1. táblázat

Néhány példa a 2008-as gazdasági világválság és a 2020-as koronavírus-járvány okozta válság közötti hasonlóságokra és különbségekre

Hasonlóságok	Különbségek
<ul style="list-style-type: none"> Hullámokban jelentkezik, mivel egy ágazatban vagy országban jelentkező problémák továbbgyűrűző hatása új problémákat okoznak más ágazatban (például a pénzügyi szektor és a 	<ul style="list-style-type: none"> Nem csak bizalmi hatások vannak, hanem a gazdasági tevékenységet is leállítják. Sok szektorban, egyszerre terjedt el. Nagy kormányzati beruházásokat igényel, különösen az egészségügyi

³⁶ UNIDO (2020)

³⁷ UNECE (2010)

³⁸ A világ 19 legnagyobb gazdaságát és az Európai Uniót tömörítő szervezet.

reálgazdaság között) vagy országokban.	ágazatban, de a munkahelyek széles körű megszűnése miatt a szociális védelem terén is.
<ul style="list-style-type: none"> • A válság világszerte lépcsőzetes hatást fejt ki és valószínűleg Afrika lesz az utolsó, aki megtapasztalja (de ez a kontinens a legkevésbé felkészült). 	<ul style="list-style-type: none"> • Az orvosi berendezésekkel és élelmiszerbiológiai biztonsággal kapcsolatos külön kérdések. • Figyelembe véve a fizikai érintkezés korlátait, több kulcsfontosságú, szolgáltatásközpontú ágazat (turizmus, utazás, szórakozás) korlátozása, bezárása.
<ul style="list-style-type: none"> • A kormányoknak azzal a kihívással kell szembenéznük, hogy a szakpolitikai területek széles körében és nagy léptékben kell cselekedniük. 	<ul style="list-style-type: none"> • Aránytalanul nagy hatás a kis- és középvállalkozásokra. • A termelés nagyobb zavara, ami nyomást gyakorol az ellátási láncokra.

Forrás: A. Osterland (2020), A. Sogani (2020), F. Duncan (2020), M.-O. Strauss-Kahn (2020) alapján saját összeállítás

Bár az egyes országok arra összpontosítanak, hogy biztosítsák az állampolgáraik számára az egészséget és a gazdasági biztonságot, az OECD különösen fontos szerepet játszhat a jövőre nézve.³⁹ A múltbéli és jelenlegi tapasztalatok fényében hozzájárulhat ahhoz, hogy a kormányok stabil, fenntartható és széles körben elterjedt fellendülést biztosítsanak.

A kormányok – szükségszerűen és jogosan – hatalmas összegű támogatást nyújtanak annak megakadályozására, hogy a koronavírus-járvány okozta válság tönkretegyje az emberek megélhetését, a vállalkozásokat és a termelési kapacitásokat.⁴⁰ A kormányoknak alaposan meg kell vizsgálniuk a bevezetett intézkedéseket, amelyek biztosítják, hogy ne váljanak a tisztességtelen verseny és a világgazdaság torzulásainak forrásává. Bármilyen támogatási rendszer hatással lesz a jövőbeni globális gazdaság formájára.

A ma nyújtott támogatások jelentős hatással lesznek a jövőben a globális egyenlő versenyfeltételekre. A számottevő kormányzati támogatás jelentős hatást gyakorol a termelési

³⁹ Christina Banks (2019)

⁴⁰ OECD (2020/d)

szintekre és a globális versenyre. Ez rávilágított a pénzügyi rendszeren keresztül nyújtott, átláthatatlan és jelentős kormányzati támogatások új tendenciáira, amelyek piaci feltételek alatti hitelek és az állami tőke formájában valósulnak meg.⁴¹ Tekintettel arra, hogy ezek az eszközök fontosak és széles körben használják őket a válságban – a részvényopciók különösen hatékony módjai lehetnek a kormányoknak, a gyengélkedő cégek rövid távú támogatására – kérdés, hogy a kormányok hogyan viszonyulnak ezekhez a módokhoz. Alaposan meg kell vizsgálni, át kell gondolni, hogy az államnak mely ágazatokban kell hosszabb ideig részt venni és hol kell a lehető leghamarabb kilépnie. A jelenlegi válság tartósabb változást eredményezhet az állam gazdaságban betöltött szerepében, ami hatással lesz a kormányzati támogatás kezelésére vonatkozó új kereskedelmi szabályok kidolgozására is. Figyelembe véve, hogy számos ágazat tapasztalatai, a mezőgazdaságtól a fosszilis tüzelőanyagokig, azt sugallják, hogy később a támogatás bármely formáját nehéz lesz megszüntetni.⁴²

A támogatások módjának fontos következménye lesz az összekapcsolt piacokból származó nyereség nemzeti szintű elosztása is. A legutóbbi válság jelentős aggodalomra adott okot, hogy a mentőcsomagok előnyeit a nagyvállalatok, nem pedig a hétköznapi emberek élvezték.⁴³ Döntő fontosságú lesz annak biztosítása, hogy a nyújtott támogatásokat a közérdekre és jólétre, nem pedig az egyéni érdekekre és a vállalatok jólétére használják fel.

Ezek az elemek kölcsönösen erősítik egymást. A válság alatt és után szükséges állami beruházások nagyságrendje – az egészségügyi rendszerektől, a szociális védelmen át, az oktatáshoz és digitális hálózatokhoz való hozzáférésig – hangsúlyozza, hogy a vállalkozásoknak és az ágazatoknak a lehető leghatékonyabb támogatásra van szükség a rendelkezésre álló állami források maximalizálása érdekében. A jól megtervezett támogatások a piacokat kevésbé torzítják és kevesebb aggodalmat vetnek fel a nemzetközi versenyre gyakorolt hatásokkal kapcsolatban.⁴⁴ A méltányosság – mind az javak nemzeti szintű elosztásában, mind a globális verseny terén – elengedhetetlen a kereskedelem és a válságból való kilábaláshoz szükséges nyitott piacok állami támogatásának fenntartásához.

Különösen most, amikor a kormányok válsághelyzetben vannak, figyelmet kell fordítani az alapvető támogatási rendszerek kialakítására. Rengeteg tapasztalat áll rendelkezésre a

⁴¹ UN (2020/a)

⁴² The Global Commission on the Economy and Climate (2015)

⁴³ Sarah Anderson, BuzzFeed (2020)

⁴⁴ OECD (2020/e)

támogatásokból származó versenytorzulások minimalizálásáról, ideértve az állami cégeket is. Íme néhány főbb elv:

- transzparencia, átláthatóság – többek között a pénzügyi rendszeren keresztül nyújtott támogatások feltételei tekintetében;
- bizonyos időközönként, rendszeresen felülvizsgálatok elvégzése, annak biztosítása érdekében, hogy a támogatások elérték a céljukat vagy továbbra is szükségesek;
- megcélozni a fogyasztókat, hagyni nekik, hogy maguk döntsék el, hogy mire költik a támogatást (ahelyett, hogy ezek konkrét input-, végtermék vagy szolgáltatáshoz kapcsolódnának).⁴⁵

Élő vita folyik a koronavírus-járvány globális termelési struktúrára és a globális ellátási láncokra gyakorolt hatásairól.⁴⁶ Egyes esetekben az ellátási láncok újra nacionalizálása vagy legalábbis lerövidítése mellett érvelnek a globális kitétségből eredő kockázatok csökkenése érdekében.⁴⁷ Ebből a szempontból előfordulhat, hogy a vállalatoknak újra kell gondolniuk a beszerzési döntéseket, ami a globális termelés átrendeződését eredményezi, ez potenciálisan messzemenő következményekkel jár, különösen a fejlődő országok számára. A kormányoknak felül kell vizsgálniuk azon stratégiai áruk, javak listáját, amelyek esetében a hazai termelésre van szükség, vagy újabb beszerzési korlátozásokat kell bevezetniük a vállalkozások számára. A közbeszerzési gyakorlatokat is felül lehet vizsgálni.

Nemzetközi viszonylatban a diverzifikált termelés gyakran a rugalmasság és az alkalmazkodás forrása a kedvezőtlen környezetben lévő vállalkozások számára. De az agrár-élelmiszeripari szektorban tapasztaltak azt mutatják, hogy az önellátás nem azonos az ellátás biztonságával.⁴⁸ Ehhez jobban meg kell érteni a jelenlegi válságban kulcsfontosságú ellátási láncok erősségeit és gyengeségeit, és ennek fényében újra meg kell vizsgálni az eszközkészleteket. A vállalati stratégiák esetében ez jelentheti például a vállalkozások globális szerkezetének felülvizsgálatát, ideértve a létszámleépítést és a készletek csökkentését.

A kormányok számára meg kell vizsgálni azt a kereskedelem- és beruházáspolitikai környezetet, amely a leginkább elősegíti a rugalmasságot. Például a digitális infrastruktúra rendelkezésre állása a világjárvány termelékenységi ütemének javítása érdekében vagy a kereskedelmet megkönnyítő gyakorlatok javítása a személyes folyamatokkal kapcsolatos

⁴⁵ European Commission (2010)

⁴⁶ Mikkel Hippe Brun (2020)

⁴⁷ Willy C. Shih, Harvard Business Review (2020)

⁴⁸ FAO (2015-16)

zavarok lehetőségeinek minimalizálása érdekében. Előfordulhat, hogy a kormányoknak fontolóra kell venniük a stratégiai áruk egyedi ellátási láncaira vonatkozó különleges rendelkezéseket is, ez azonban nem feltétlenül hasonlítható össze a termelés visszatelepítésével az anyaországba. Az arcmaszkok esetében például rendkívül költséges lenne, ha minden ország a jelenlegi válságkeresletnek megfelelő és teljes értékláncot felölelő termelési kapacitást fejlesztene ki. Egy alternatív, hatékony és költségkímélő megoldás magában foglalná a stratégiai készletek fejlesztését, ami lehetővé teszi a gyártósorok, futószalagok válságok során történő gyors átalakítását.⁴⁹

A jelenlegi válság lehetőséget teremt arra, hogy a jövőbeli világválságokra felkészüljön az emberiség. Az ellátás biztosítását célzó nemzeti intézkedéseken túl lehetőség lehet egy olyan nemzetközi megállapodásra is, amely nagyobb kiszámíthatóságot biztosít a kulcsfontosságú készletek nemzetközi piacokon való rendelkezésre bocsátásából, elérhetőségéről és megalapozza a bizalmat abban, hogy a kereskedelem folyamatosan működjön az elkövetkező pandémiák idején is.⁵⁰

Az országok közötti esetleges megállapodások olyan elemeket tartalmazhatnak, mint például:

- Az átláthatóság biztosítása: a 2008-as élelmiszerár-válság nyomán létrehozott Agrárpiaci Információs Rendszer (Agricultural Market Information System, AMIS) kiemelte a legfontosabb árucikkek piacaira, politikáira és készleteire vonatkozó információk megosztását a kormányok számára, valamint hangsúlyozta az valós idejű információk, időben történő tájékoztatás és az átláthatóság értékét a pánikvásárlás, a felhalmozás vagy az exportkorlátozások által kiváltott válságok megelőzésében. Az egészségügyi ellátásokkal és a kereskedelemmel kapcsolatos intézkedések átláthatóságának biztosítás, például a WTO-val való információcsere révén, fontos szerepet játszhat a globális ellátásba vetett bizalom fenntartásában.⁵¹
- Az alapvető gyógyászati termékekre vonatkozó vámok csökkentése: az országok egyeztetnének a WTO-val multilaterális kezdeményezésekről, amely az alapvető egészségügyi eszközökre vonatkozó vámok megszüntetésére irányulna (hasonlóan az információtechnológiai termékekről kötött megállapodáshoz).⁵²

⁴⁹ Sébastien Miroudot (2020)

⁵⁰ Alan Wolff (2020)

⁵¹ AMIS (2020/b)

⁵² D. Ravi Kanth (2020)

- Exportkorlátozásra vonatkozó szabályok: ez kiterjedhet bizonyos típusú áruk exportkorlátozásának tiltására vagy azok szigorú felhasználási feltételeinek kodifikálására.
- A kooperatív megoldásokba történő előzetes beruházások: az alapvető orvosi ellátás készleteinek létrehozása magában foglalhatja az ezen készletek létrehozására vonatkozó együttműködési megállapodásokat regionális szinten is.⁵³
- A legkiszolgáltatottabb országok szükségleteinek kielégítése: például az exportkorlátozásokkal és a regionális készletek létrehozásával kapcsolatos intézkedések magukban foglalhatnak különleges mentességeket vagy segítségnyújtást a legszegényebb országok szükségleteinek kielégítésében.⁵⁴

A nemzetközi szervezetek által, a kereskedelemmel kapcsolatos kérdésekről és hatásokról, a jelenlegi világjárvánnyal összefüggésben végzett elemzések segíthetnek a kormányok közötti kereskedelmi és egészségügyi kezdeményezésekről folytatott tárgyalások sikeres megalapozásában. Mivel a COVID-19 különböző időben, ütemben és mértékben éri el az országokat, ezért a globális kereslethez való hozzáférés a nyitott piacokon és a folyamatos kereskedelem fontos lesz a gazdasági fellendülés támogatása és fenntartása szempontjából. Ezért meg kell fontolni, hogy a jelenlegi válságban miként lehet fenntartani a kereskedelem áramlását és biztosítani kell, hogy ez segíthesse a globális fellendülést. Ez a jövőre tekintettel cselekvést és döntéseket igényel a jelenben.

⁵³ Juan Buchenau and Carlos E. Cuevas (2020)

⁵⁴ WHO Regional Office for the Eastern Mediterranean (2020)

3. JÁRVÁNYÁLLÓ IPARÁGAK

Míg a hagyományos iparágak többsége komoly visszaesést volt kénytelen elkönyvelni a koronavírus-járvány alatt, addig néhány szektorban fellendülés történt. A sikerek fontos trendváltásokra utalnak. A koronavírus megjelenése óta, azon vállalatok is az automatizálás mellett döntöttek, amelyek ezelőtt elutasították azt. A robotok nagy segítséget jelentenek munkaerőhiány esetén és akkor is, amikor be kell tartani a társadalmi távolságtartás szabályait. Nem csak az iparban használható robotok iránti igény ugrott meg, de a szolgáltatócégeknél és az egészségügyben használható humanoid robotok kereslete is megnőtt. A robotok feladatköre is kibővül majd. A tüneteik alapján betegosztályozást végezhetnének a sürgősségi osztályokra érkező betegeken, adagolhatnák a fertőtlenítőszereket és a gyógyszereket, valamint emberi segítség nélkül mérhetnék a testhőt. Azonban a növekvő keresleti igény kielégítés nem egyszerű, mivel a gyártóknak korlátozniuk kellett a termelést, a beszállítói értékláncok felbomlása miatt.⁵⁵

Az online kereskedelmi piacterek iránt is megnőtt a kereslet. Az emberek a járvány előtt is, de különösen a járvány óta az interneten keresztül bonyolítják le a bevásárlásaikat. Az Amazon már 100.000 fő számára biztosított állást, azért, hogy az extra keresletet kezelni tudja.⁵⁶ Néhány másik webáruház viszont küzd a kapacitás növelésével. Például egy online élelmiszerbolt, az Ocado 2020 márciusában kénytelen volt felfüggeszteni az új megrendeléseket, amíg be nem tudja hozni a lemaradását.⁵⁷ Voltak üzletláncok, amelyek a technológiához fordultak segítségért. A JD.com kínai e-kereskedelmi óriás pilóta nélküli járműveket használt az élelmiszer és orvosi eszközök szállításához Vuhanban.⁵⁸

A gyógyszeriparra rendkívül nagy szerep hárult a járvány alatt. Versenyfutás indult azért, hogy melyik cég állítja elő először a vírus megelőzésére szolgáló védőoltást. 2020 november végéig a német BioNTech és az amerikai Pfizer együttműködéséből kifejlesztett vakcina tűnik a legeredményesebbnek.⁵⁹

Mivel az emberek az egész világon korlátozva voltak az otthonaik elhagyásában, ezért szállítani kellett a termékeket és a szolgáltatásokat. A Cainiao, az Alibaba Group logisztikai ága 2020

⁵⁵ Szex, videó, robotok. HVG 42. évf. 27. szám p. 52-53.

⁵⁶ CNBC (2020)

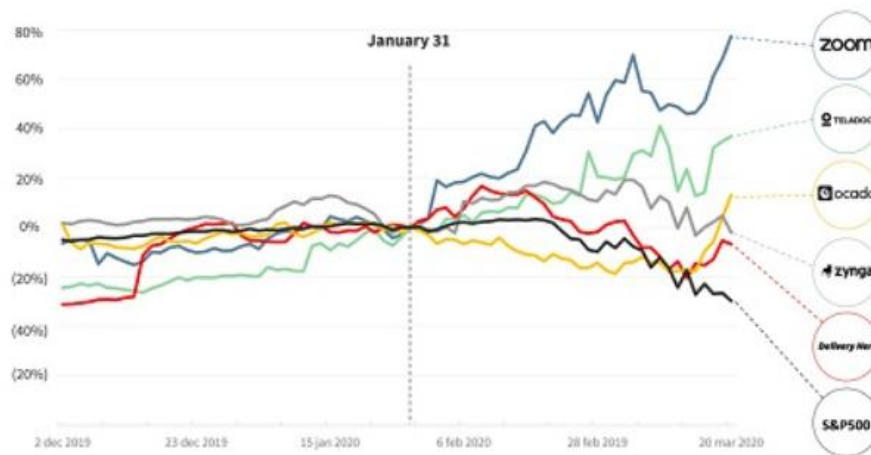
⁵⁷ George Nott, Steve Farrell (2020)

⁵⁸ Minghe Hu (2020)

⁵⁹ hvg.hu (2020)

január 25-én indította el a Green Channel (Zöld Csatorna) kezdeményezését, reagálva a védőruházat és az orvosi cikkek iránti megnövekedett keresletre. Mindössze 9 nap alatt a Cainiao több mint 7.000 megrendelést kapott és több, mint 5 millió orvosi cikket szállított Vuhanba és a környező városokba.⁶⁰ Európában talán elsőként, az Egyesült Királyságban működő Deliveroo ételszállító alkalmazás elindította az érintkezésmentes szállítást.⁶¹

A videokonferenciákat lehetővé tevő Zoom nevű start-up hatalmas hasznot hajtott a járványon. A vállalat értékesítési és részvényárfolyama 2020-ban már meghaladta az 50%-ot. A Cisco Webex, valamint a Skype és a Microsoft is szintén jelentős emelkedéseket tapasztaltak az értékesítésben a járvány alatt.⁶² A legtöbben a járvány idején különleges ajánlatokat kínáltak a konferencia-szolgáltatásaikért.

3. ábra

A járvány nyertesei: néhány cég részvényárfolyam-teljesítménye (százalékban)

Forrás: Privátbankár.hu

A szórakoztatóiparon belül a streaming és játék szolgáltatók is hatalmas bővülésről számoltak be. Az olyan platformok, mint a Netflix, az Amazon Prime és Disney+ is mind a megnövekedett nézettségről beszélnek. Az online játékplatformok is szintén rekordmennyiségű volumennövekedést tapasztaltak a járvány idején.⁶³

⁶⁰ Chritine Chou (2020)

⁶¹ Prad Nathan (2020)

⁶² Samantha Murphy Kelly (2020)

⁶³ Julia Alexander (2020)

4. A GLOBÁLIS ÉRTÉKLÁNCOK

4.1. Mik azok a globális értékláncok?

A globális gazdaság és nemzetközi kereskedelem dinamikáját egyre inkább a globális értékláncok (GVC) jellemzik, melyeken belül a köztes termékekkel, szolgáltatásokkal széttagolt és nemzetközileg szétszórt termelési folyamatokban kereskednek. A vállalatok és országok sikeres integrációja a globális értékláncokba, egyre fontosabb a fejlődésük és a nemzetközi gazdaságba történő integráció szempontjából. A globális értéklánc jelenségéről először Micheal Porter írt 1985-ben megjelent *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance* (Versenyelőny: A kiváló teljesítmény megteremtése és fenntartása) című könyvében. Porter *az értékláncot olyan tevékenységek összességéként azonosítja, amelyeket a cég vagy vállalkozás egy termék vagy szolgáltatás piacra juttatása céljából végez.*⁶⁴ Porter szerint az értéklánc öt fő tevékenységre bontható:

- Bejövő logisztika: például nyersanyagok fogadása, raktározása, igazgatása és leltár;
- Műveletek: minden olyan tevékenység a folyamatban, amelyben a nyersanyag késztermékké vagy szolgáltatássá alakul át;
- Kimenő logisztika: például a végtermék vagy a szolgáltatás eljuttatása a végfelhasználóhoz;
- Marketing és értékesítés: minden stratégia és tevékenység, amelynek a célja a potenciális vásárlók ösztönzése a végtermék vagy szolgáltatás megvásárlására, ideértve a disztribúciós csatornák kiválasztását, a reklámozást és az árképzést;
- Értékesítés utáni szolgáltatások: minden olyan tevékenység, amelynek célja a fogyasztói tapasztalatok javítása (ügyfélszolgálat, szervizelés, karbantartás).

Tekintettel a megszakadt ellátási kapcsolatok fontosságára a jelenlegi visszaesés idején, ez a recesszió valószínűleg egyedülálló. A fellendülés előrejelzéséhez ezért meg kell érteni a COVID-19 járvány globális ellátási láncokra gyakorolt hatásait.

A határokon átvitelő termelést a kereskedelem és a beruházások liberalizálása, az alacsonyabb szállítási költségek, az infokommunikációs technológiák fejlődése és a logisztikai innovációk tették lehetővé. Bár maga a határokon átnyúló termelés nem feltétlenül új jelenség, az utóbbi

⁶⁴ Ilyés Márton, Juhász-Dóra Katalin, Kiss Veronika, Miklós Ilona, Vajkai Éva, Vakhal Péter (2016)

évtizedekben gyorsan bővült számos iparágban. Ezt a fejlődést nagyrészt az iparosodott gazdaságokban működő multinacionális vállalatok (MNC-k) hajtották végre, amelyek a verseny érdekében folyamatosan változtatják az üzleti tevékenységüket és átszervezik/áthelyezik termelésüket/szolgáltatásukat. Az áthelyezés egyik példája a munkaintenzív termelési szakaszok áttelepítése az iparosodott gazdaságokból az alacsony bérű, sok munkaerővel rendelkező fejlődő országokba. Azonban az üzleti tevékenysége iparosodott gazdaságok között is változtathatják.⁶⁵

Amellett, hogy a tevékenységeket földrajzilag felszeletelik és szétszórják, az egyik jellemző, amely megkülönbözteti a globális értékláncokat a határokon átívelő termelés korábbi hullámaitól, az az, hogy a termelési tevékenységeket egyre inkább olyan harmadik felek végzik, akik nem kapcsolódnak a multinacionális vállalatokhoz, nincsen tőkekapcsolatuk velük. Ezt nevezhetjük nemzetközi kiszervezésnek is. Ebben a tekintetben az MNC-k az iparágak szegmenseiben konszolidálták nemzetközi tevékenységüket, tükrözve az alapvető erősségeiket. Még nagyobbá váltak azáltal is, hogy ellenőrzik és összehangolják a több cégből álló nemzetközi termelési hálózataikat. Egy felmérés szerint a multinacionális vállalatok által „irányított” globális értékláncok a világkereskedelem 80 százalékát teszik ki évente.⁶⁶

Az a képesség, hogy más országban működő vállalkozások számára termelési alapanyagokat lehessen előállítani és szállítani, különösen fontos lehet azoknak a fejlődő országoknak, amelyek új iparágakba kívánnak belépni, és amelyek megtanulják, hogyan állítsanak elő (bármennyire is egyszerű) termékeket az exportpiacokra. Ezek a ráfordítások azonban ugyanannyira elengedhetetlenek az iparosodott gazdaságok számára, amelyek komplex, speciális és nagy értékű inputokat szolgáltatnak. Egy jó példa erre Kína, amely a golyóstollak világtermelésének a 80%-át teszi ki, de a gyártáshoz szükséges tollhegyeket azon kevés országokból (Japán, Németország és Svájc) kell importálnia, amelyek valóban tudják, hogyan kell megfelelően előállítani a tollhegyeket.⁶⁷

A termékek a gyártás különböző szakaszaiban a globális értékláncokban több határt is átlépnek, mielőtt végtermékké válnának. Mint ilyen, a további feldolgozást igénylő és a termeléshez alapterméként felhasznált köztes termékek kereskedelmét gyakran használják a GVC-k proxymérőjeként. 1995 óta a gyártott export és import mintegy felét globális szinten

⁶⁵ OECD (2013)

⁶⁶ UNCTAD (2013)

⁶⁷ Adam Taylor, The Washington Post (2020)

következetesen a köztes gyártók adták, bizonyítva a globális értéklánc-kereskedelem jelentőségét.⁶⁸

A teljesítmény a régiók között egyenletlen. Afrika és Óceánia (Ausztráliával és Új-Zélanddal az élen) több köztes terméket exportál a gyártott exportjuk arányában, mint mások. Ez nem meglepő, tekintve, hogy a gyártott exportjuk nagy része erőforrás-alapú áru, az ásványoktól kezdve a mezőgazdasági termékekig, amelyeket alapanyagként használnak fel a termeléshez.⁶⁹ Ázsia és Európa több köztes terméket importál más régiókhöz kapcsolódó importból, figyelembe véve a közbenső exportjuk részarányát. Európa köztes importja és exportja kiegyensúlyozottabb, mint Ázsiáé, ami arra utal, hogy a régió viszonylag általánosabb közbenső termékeket importál további feldolgozásra több specializáltabb közbenső terméké.⁷⁰

A globális értékláncokban való részvételnek nem csak pozitív hozadékai vannak. A kockázatok közé tartozik a társadalmi kohézió lehetséges megbomlása, a munkajólét eróziója és a környezet károsodása. Ezek olyan kockázatok, amelyek nem korlátozódnak azokra az országokra, amelyek irányítási és szabályozási kapacitása gyenge. Továbbá fennáll annak a veszélye, hogy a munkamegosztás következtében az országok közötti gazdasági különbségek is kiélesednek, megnőnek. Az értékláncokban résztvevő országok hosszú távon, alacsony hozzáadott értékű tevékenységet végezhetnek. Ezenkívül növeli a helyi gazdaság kitettséget, ami így valószínűleg még nehezebben fog megbirkózni a külső sokkokkal. Az MFA (Multi Fiber Agreement) kétoldalú megállapodás (textiltermékek kereskedelméről szóló megállapodás) megszüntetése után számos afrikai gazdaság (Kenya, Dél-afrikai Köztársaság, Lesotho) a ruhaiparban dolgozók munkanélkülivé válását és negatív bérnövekedését tapasztalta meg.⁷¹

A kockázatok ellenére a globális értékláncok viszonylag vonzó és egyértelmű lehetőséget jelentenek az iparosodni, iparosítani kívánó országok számára. A termelés nemzetközi széttagoltsága és a tevékenységek szétválasztása miatt az államoknak már nem kell teljes termékeket vagy értékláncokat létrehozniuk. Ehelyett célzott iparágakat hozhatnak létre azért, hogy "beillesztik" magukat a termelés egy adott szakaszába az értéklánc mentén, amely megfelel a meglévő képességeik szintjének.⁷² Vannak más előnyei is a globális értékláncokban való részvételnek. Az exportáló cégek inputjának biztosítása megkönnyíti az államok dolgát a méretgazdaságosság gyors elérésében (főleg azok számára, akik kis hazai piaccal

⁶⁸ The World Bank (2020)

⁶⁹ WTO (2019/a)

⁷⁰ Przemyslaw Kowalski (2015)

⁷¹ Thomas Bernhardt (2013)

⁷² UNCTAD (2020/c)

rendelkeznek). Az exporttermelés hozzájárul a gazdasági növekedéshez, a munkahelyteremtéshez, a jövedelemteremtéshez és az adóbevételekhez. A globális értékláncokban való részvétel jelentős lehetőségeket is kínál a vállalkozások közötti tudásátadásra (és szivárgásra is). Az ilyen transzferek ipari korszerűsítéshez vezethetnek, ami a termékek minőségének javulásához, a műveletek és folyamatok megkönnyítéséhez, valamint a nagyobb értékű termelési tevékenységben való részvétel elősegítéséhez vezethet.⁷³

A fejlődő országok globális értékláncokba történő beilleszkedésének egyik általános megközelítése a külföldi közvetlen tőkebefektetések (foreign direct investment, FDI) vonzása a multinacionális vállalatok révén. Számos példa bizonyítja, hogy az MNC-k jelenléte átalakíthatja a befogadó országok exportprofiljait. Az 1990-es években a jelentős külföldi közvetlen tőkebefektetések (az Intel vezetésével) az elektronikai alkatrészek szegmensében hatalmas lendületet adtak Costa Rica elektronikai iparágának.⁷⁴ 1995-ben Costa Rica legjelentősebb exportcikkei az élelmiszerek és italok, ruházat, vegyi anyagok, gumi és műanyagok, valamint a gépek és berendezések voltak. 2016-ra ez megváltozott. Előléptek a precíziós és optikai berendezések, rádió, televízió, kommunikációs eszközök, valamint az elektromos gépek és készülékek. Összességében elmondható, hogy a csúcstechnológiás termékek aránya Costa Rica gyártott exportjában az 1995-ös 21 százalékról 2013-ra 71%-ra nőtt, majd 2016-ban visszacsökkent 60 százalékra.⁷⁵

Azoknak az országoknak, amelyek úgy döntenek, hogy a növekedés és fejlődés eszközeként részt kívánnak venni a globális értékláncok működésében, ennek fényében kell megtervezniük a stratégiájukat. A globális értéklánc stratégia három fő komponensre osztható. Az első a GVC-be való integráció. Ez gyakran magában foglalja a megfelelő feladatok és tevékenységek azonosítását a megcélzott iparágon belül. Függetlenül attól, hogy közvetlen külföldi tőkebefektetést használnak a globális értékláncba való integráció eléréséhez, az államoknak el kell érniük a minimális küszöböt a helyi készségek és infrastruktúra tekintetében, hogy részt tudjanak venni a globális értékláncok működésében. A második elem magában foglalja egy ország GVC-ben való részvételének javítását, a GVC-integráció sikeres megvalósulását követően.⁷⁶ Ehhez általában erőfeszítéseket kell tenni a helyi tulajdonban lévő vállalatok

⁷³ UNIDO (2015)

⁷⁴ Robert Looney (2016)

⁷⁵ OEC adatbank/a.

⁷⁶ OECD-UNIDO (2019)

abszorpciós kapacitásának⁷⁷, a helyi ellátási láncok hatékonyságának és a munkaerő minőségének javítása érdekében. A harmadik komponens a globális értékláncok méltányos elosztása és a környezetvédelem terén való részvételből származó fenntartható fejlődés eredményeinek elérésére összpontosít.

Közel három évtizeden át a globális ellátási láncok voltak a gazdasági globalizáció csendes motorjai. 1990 és 2008 között a kereskedelem gyors bővülését tették lehetővé, ami a növekedés 60-70%-át teszi ki. Több mint egy évtizeddel később azonban a folyamatok megrekedtek és egyes területeken visszalépés történt.⁷⁸

A globális ellátási láncok megterhelése részben azt tükrözi, hogy sok kormány a protekcionista politikák felé fordult, mióta a világgazdaság nyitottsága 2011-ben tetőzött. Most pedig a koronavírus-járvány nyomán kialakult ellátási sokk recessziót okozott. Az ezzel kapcsolatos bizonytalanság legalább harmadával visszavetheti a globális értékláncok gyarapodását. Valójában a világkereskedelem már nem bővül gyorsabban, mint a világ GDP-je. Ha ez így folytatódik, akkor a vállalatok áttelepítik a gyártásukat Ázsiából és máshonnan is.⁷⁹

Nyilvánvaló, hogy világszerte a termelés csökkenés a cégeknél akkora recessziót (, majd fellendülést) fog okozni, amekkorára eddig még nem nagyon volt példa. A jövő évi előrejelzésekben a Nemzetközi Valutaalap, az OECD és más nemzetközi szervezetek is V-alakú fellendülést prognosztizálnak. Ezeket a narratívákat valószínűleg a globális értékláncok gyors fellendülése befolyásolta a 2008-2010-es nagy recesszió után. Viszont az a válság a pénzügyi rendszerből, nem pedig a reálgazdaságból indult ki. A megszakadt ellátási láncoknak most rendkívül fontos szerepen van a jelenlegi egyedi visszaesésben.⁸⁰

Valószínűleg ez a recesszió minimális GDP-növekedést fog generálni. Tulajdonképpen a globális ellátási láncok voltak a mozgatórugói a termelékenység növekedésének számos országban az 1990-as években.⁸¹ Kelet-Európa integrációja a globális gazdaságba a berlini fal leomlása után nem csak Németország („Európa beteg embere”) talpra állításához, hanem Csehország, Magyarország, Lengyelország, Szlovákia és a régió más országainak gyors növekedéséhez is hozzájárult. Ha a globális értékláncok növekedésének 2011 óta tartó lassulás már hozzájárult a fejlett országokban a vérszegény termelékenységi növekedéséhez, akkor a

⁷⁷ Az abszorpciós kapacitás általában azt mutatja meg, hogy egy cég vagy vállalat mennyi támogatást tud fogadni és hatékonyan felhasználni.

⁷⁸ Dalia Marin (2020)

⁷⁹ International Economy (2009)

⁸⁰ IMF (2020/b)

⁸¹ WTO (2013)

pandémiával kapcsolatos zavarok miatt fokozódó lassulás vagy zsugorodás nem sok jót sugall.⁸²

Ilyen körülmények között, a döntéshozók számára az egyetlen lehetőség a növekedés ösztönzése az egyes ágazatokban. Németországban a Volkswagen és más vállalatok is szorgalmazták a 2009-ben elfogadotthoz hasonló ösztönzőcsomagot.⁸³ Azonban Angela Merkel kancellár kormánya úgy döntött, hogy nem folytat ilyen politikát.⁸⁴ De érdemes lenne átgondolni ezt a döntést. A világjárvány új makromodelljei arra utalnak, hogy az ágazatspecifikus ösztönzők a legnagyobb fiskális serkenést generálhatják. Az a gazdaság, amelynek 50%-a teljesen leáll (mint a járvány idején), nem hasonlítható össze egy olyanal, ahol a gazdasági tevékenység 50%-kal csökkent (akár egy válság alatt). A világjárványban egy konkrét ágazatnak a gazdaság többi szektorával való viszonya határozza meg a gazdasági eredményeket.⁸⁵

Ez azt jelenti, hogy a fiskális ösztönzés maximalizálásának, optimalizálásának legjobb módja az, ha azonosítjuk azokat az ágazatokat, amelyek nem helyettesíthetőek. Németországban, csakúgy, mint más országokban, az autópárnak kiegészítő szerepe van a gazdasági többi részével. Minél több autót vesznek, annál több autóalkatrészre van szükség. Az autópár az alapanyagok csupán 29%-át importálja, szemben a textilipar 76%-ával.⁸⁶ Ezért is jobb megoldás az autóvásárlás támogatása, mint az éttermi utalványok osztása. Sőt, az éttermi fogyasztás mérsékeli a hipermarketek forgalmát, ami kisebb aggregált keresletet okoz.

4.2. A globális értékláncok fontossága

A globális gazdaság egyre inkább a globális értékláncok köré szerveződik, amelyek a nemzetközi kereskedelem, a globális GDP és a foglalkoztatás növekvő hányadát teszi ki. A GVC-k fejlődése a különféle ágazatokban jelentős következményekkel jár, a globális kereskedelemben és a termelésben, valamint hatással van arra is, hogy a fejlődő országok vállalatai, a termelők és a munkavállalók hogyan integrálódnak a globális gazdaságba.⁸⁷ A globális értékláncok világszerte összekapcsolják a cégeket, a munkavállalókat és a fogyasztókat

⁸² Centre for Economic Policy Research (2015)

⁸³ Jack Ewing (2009)

⁸⁴ Arne Delfs, Christoph Rauwald and Oliver Sachgau (2020)

⁸⁵ Neil Irwin, The New York Times (2020)

⁸⁶ OEC adatbank/b.

⁸⁷ UNSD: Business Statistic: Global Value Chains

és gyakran előrelépési lehetőséget jelentenek a fejlődő országok cégeinek és dolgozóinak a globális gazdaságokban való részvételhez. Sok országban, (különösen az alacsony jövedelműekben) a fejlődés alapvető feltétele a globális értékláncokba való hatékony belépés lehetősége.⁸⁸ Ez azt feltételezi, hogy megvan a sikeres verseny és az előnyök megragadásának képessége, a nemzetgazdasági fejlődés, a több és jobb munkahely létrehozása szempontjából a munkanélküliség és a szegénység csökkentése érdekében. Így nemcsak arról van szó, hogy részt vesznek a globális gazdaságban, hanem arról is, hogyan lehet ezt jövedelmezően és sikeresen megtenni.

A globális értékláncok keretrendszere lehetővé teszi, hogy megértsük, hogyan szerveződnek a globális iparágak azáltal, hogy megvizsgálják az adott iparágban részt vevő különböző szereplők szerkezetét és dinamikáját. A mai globalizált gazdaságban, amely rendkívül összetett iparági interakciókkal jár, a globális értékláncok módszertana hasznos eszköz a globális termelés változó mintáinak felkutatására, a földrajzilag szétszórt tevékenységek és szereplők összekapcsolására egyetlen iparágban, valamint a fejlett és fejlődő országokban egyaránt betöltött szerepük meghatározására.⁸⁹ A GVC keretrendszer az iparágon belüli hozzáadott érték szekvenciáira összpontosít, a koncepciótól a gyártásig és a végfelhasználásig. Megvizsgálja a munkaköri leírásokat, technológiákat, szabványokat, szabályozásokat, termékeket, folyamatokat és a piacokat meghatározott iparágakban és helyeken, így holisztikus (teljes egészre törekvő) képet nyújt a globális iparágokról. Intézmények és kormányok sora rendelte meg a globális értékláncok tanulmányait a globális iparágak megértése és az új programok, politikák megfogalmazásának és a gazdasági fejlődés elősegítése érdekében.⁹⁰

Az értéklánc leírja azoknak a tevékenységeknek a teljes körét, amelyeket a cégek és a dolgozók végeznek annak érdekében, hogy a terméket a koncepciójától a végfelhasználásig és azon túl is megvalósítsák. Ide tartoznak az olyan tevékenységek, mint a kutatás-fejlesztés (research and development, R&D), tervezés, gyártás, marketing, forgalmazás és a végső fogyasztók támogatása.⁹¹ Az értékláncot magában foglaló tevékenységek egyetlen vállalkozáson belül vagy különböző vállalatok között is feloszthatók. Globalizációs összefüggésben az értékláncot alkotó tevékenységeket globális szinten, vállalatközi hálózatokban végzik.⁹² Azáltal, hogy a kézzelfogható és immateriális értéknövelő tevékenységek sorozatára összpontosít, a

⁸⁸ OECD and The World Bank (2017)

⁸⁹ Duke University (2016)

⁹⁰ Sherry Stephenson and Anne-Katrin Pfister (2016)

⁹¹ European Commission (2013)

⁹² UNSD (2014)

konceptiótól és a gyártásól a végfelhasználásig, a GVC elemzés teljes képet nyújt a globális iparágakról fentről lefelé (top-down, például annak a vizsgálata, hogy a vezető cégek hogyan irányítják globális szintű leányvállalati és beszállítói hálózatukat) és lentől felfelé (bottom-up, például azt vizsgálni, hogy az üzleti döntések hogyan befolyásolják a gazdasági és társadalmi minősítés pályáját az egyes országokban és régiókban) egyaránt.

A globális értékláncok módszertana hat alapidimenziót vizsgál, amelyek globális és lokális elemekre oszlanak. A dimenziók első halmaza a nemzetközi elemekre utal, amelyeket az ipar globális szintű dinamikája határoz meg. A második dimenziósor elmagyarázza, hogy az egyes országok hogyan vesznek részt a globális értékláncokban. Az alábbi hat dimenzió, szempont létezik:

- input-output struktúra: leírja a nyersanyagok végtermékké történő átalakításának folyamatát.
- földrajzi kiterjedés: megmutatja, hogy az iparág hogyan oszlik meg világszerte és mely országokban folytatják a különböző GVC tevékenységeket.
- irányítási struktúra: az értékláncot hogyan ellenőrzik a vállalatok.
- fejlesztés, korszerűsítés: leírja az értékláncon belüli dinamikus mozgást, annak vizsgálatával, hogy a termelők hogyan mozognak a lánc különböző szakaszai között.
- intézményi környezet: az a környezet, amelyben az ipari értéklánc a helyi gazdasági és társadalmi elemekbe ágyazódik.
- iparági szereplők: az értéklánc különböző helyi szereplői hogyan lépnek kapcsolatba az ágazat fejlesztésének, korszerűsítésének érdekében.⁹³

A globális értéklánc-elemzés dimenziói⁹⁴

1. Input-output struktúra

- a fő tevékenységek/szegmensek meghatározása a globális értékláncokban

A lánc a teljes input-output folyamatot képviseli, amely egy terméket vagy szolgáltatást a kezdeti elképzeléstől, koncepciótól a fogyasztó kezébe juttat. A lánc fő szegmensei iparáganként változnak, de jellemzően a következőket foglalják magukban: kutatás és tervezés, alapanyagok, gyártás, forgalmazás, marketing, valamint értékesítés és egyes esetekben a termékek felhasználás utáni újrafeldolgozása. Az input-output struktúrát

⁹³ WTO (2019/b)

⁹⁴ WTO (2017/a)

általában olyan nyilakkal összekapcsolt értéklánc-dobozként ábrázolják, amelyek megmutatják a materiális és immateriális javak és szolgáltatások áramlását.⁹⁵ Ezek kritikus fontosságúak a hozzáadott érték feltérképezése szempontjából a lánc különböző szakaszaiban, valamint a kutatók számára is fontos információkat tartalmaznak (munkahelyek, bérek és a cégek részvétele a lánc különböző szakaszaiban).

Annak érdekében, hogy megértsük az egész láncot, rendkívül fontos, hogy tanulmányozzuk az iparág fejlődését, az azt formáló trendeket és szervezeteket. Az iparágra vonatkozó általános ismeretek alapján a lánc szegmensei azonosíthatóak és megkülönböztethetőek a termékhez vagy szolgáltatáshoz hozzáadott érték alapján. A kutató feladata összekapcsolni ezeket az információkat és létrehozni egy egységes és alapvető láncot, amely magában foglalja az ipar fő tevékenységeit.⁹⁶

Az ábrák rendkívül hasznosak a megállapítások szemléltetésére. Például a szénkefe⁹⁷ globális értékláncát a következő szegmensek alkotják:

- a vállalatok dinamikája és szerkezete az egyes értékláncokban

Az előző lépésben azonosított szegmensek mindegyike sajátos jellemzőkkel és dinamikával rendelkezik, például sajátos beszerzési gyakorlatokkal vagy preferált szállítókkal. Fontos meghatározni az iparban részt vevő vállalatok típusát és főbb jellemzőit:⁹⁸ globális vagy hazai, állami vagy magántulajdonban lévő, nagy, közepes vagy kis méretű. A láncban lévő cégek azonosítása segít megérteni annak irányítási struktúráját.

2. Földrajzi kiterjedés

Az iparágak globalizációját a közlekedési és telekommunikációs infrastruktúra fejlesztése segítette elő, valamint a legversenyképesebb inputok iránti kereslet vezérelte. Napjainkban az ellátási láncok globálisan szétszóródtak és a világ különböző részein

⁹⁵ UNSD (2018)

⁹⁶ UNCTAD (2015)

⁹⁷ Ami a Morgan Hungary Kft. fő terméke

⁹⁸ CFI: Industry Analysis

általában különböző tevékenységeket végeznek. A globális gazdaságban, az országok úgy vesznek részt az iparágakban, hogy kiaknázzák versenyelőnyeiket az eszközeik által.⁹⁹ A fejlődő országok általában alacsony munkaerőköltségeket és nyersanyagokat kínálnak, míg a fejlett országok magasan képzett tehetségekkel, kutatás-fejlesztéssel és terméktervezéssel rendelkeznek. Ennek eredményeként a széles körben elkülönült helyeken működő cégek és munkavállalók jobban érintik egymást, mint a múltban.¹⁰⁰

A földrajzi elemzés először a globális kereslet és kínálat elemzésén alapul. Ez az értéklánc minden szakaszában a kereskedelmi forgalom elemzésével történik. Ezt nemzetközi kereskedelmi statisztikai adatbázisok által, valamint a cégszámok másodlagos forrásaival, az ipari publikációk és az iparági szakértőkkel készített interjúk felhasználásával történhet.¹⁰¹

A globális értéklánc-elemzés egyik fő szempontja a globális iparágak földrajzi hatókörében bekövetkezett változások feltérképezése. A globális értéklánccok azonban különböző földrajzi léptékekben (helyi, országos, regionális és globális szinten) működnek és fejlődnek tovább. A globális értéklánccok régiókba sorolása, különböző tényezőkre irányulhat, így a nagy, feltörekvő gazdaságok növekvő jelentőségére és a regionális kereskedelmi megállapodásokra.¹⁰²

3. Vezetés, irányítás

A vezetés elemzése lehetővé teszi annak megértését, hogy egy láncot hogyan irányítanak és koordinálnak. A vezetés, a hatósági és hatalmi kapcsolatok azok, amelyek meghatározzák, hogy a pénzügyi, anyagi jellegű és emberi erőforrások hogyan oszlanak meg és áramlanak egy láncban. Kezdetben a globális értéklánc-keretrendszerben a vezetést tágan a „vevő-vezérelt” vagy a „gyártó-vezérelt” láncok jellemezték.¹⁰³ A vásárlók által vezérelt láncok elemzése kiemeli a nagy viszonteladók, például a Walmart és Tesco, valamint a sikeres márkájú cégek (pl.: Nike, Adidas) jelentős szerepére a láncok működésének diktálásában, azáltal, hogy a beszállítóktól megkövetelik bizonyos protokollok és szabványok betartását, annak ellenére is, hogy korlátozott vagy semmilyen gyártási képességgel nem rendelkeznek. Ezzel szemben, a termelők által vezérelt láncok vertikálisan integráltabbak az ellátási lánc minden szegmensében és

⁹⁹ OECD: Global Value Chains

¹⁰⁰ Duke University (2016)

¹⁰¹ Deborah Cowen (2007)

¹⁰² ECB (2019)

¹⁰³ Gary Gereffi (1994)

kihasználják az integrált beszállítók technológiai vagy méretarányos előnyeit. A vezetés és az értéklánc irányításának megértése megkönnyíti a határozott belépést és a fejlődést a globális iparágakon belül. A gyakorlatban, az irányítás elemzése megköveteli az ágazat vezető cégeinek azonosítását, azok elhelyezkedését, az interakciót az ellátási bázissal, valamint a felettük gyakorolt befolyás és hatalom forrásait (például a szabványoknak való megfelelés).¹⁰⁴

A globális értékláncok elemzése során öt irányítási struktúra részletesebb tipológiáját határozták meg: piaci, moduláris, relációs, rögzített és hierarchikus.¹⁰⁵ Ezeket a struktúrákat három változó méri és határozza meg: a lánc szereplői között megosztott információk összetettsége, a termelésre vonatkozó információk rendszerbe iktatásának módja, és a beszállítói kompetencia szintje.

Piaci: A piaci irányítás viszonylag egyszerű tranzakciókat tartalmaz. A termék specifikációira vonatkozó információk könnyen továbbíthatóak és a beszállítók a vevők minimális hozzájárulásával készíthetnek termékeket. Ezek a cserék alig vagy egyáltalán nem igényelnek hivatalos együttműködést a szereplők között és az új partnerekre való áttérés költsége alacsony mind a gyártók, mind a vásárlók számára. A központi irányítási mechanizmus az ár, nem pedig egy erős vezető cég.

Moduláris: A moduláris irányítás akkor következik be, amikor az összetett tranzakciókat viszonylag könnyű kodifikálni. A moduláris láncok beszállítói jellemzően a vevő specifikációi, előírásai szerint gyártják a termékeket és teljes felelősséget vállalnak a folyamattechnológiáért, olyan általános gépek használatával, amelyek széles vevőkörökben terjesztik a beruházásokat. Ez alacsony szinten tartja a váltási költségeket és korlátozza a tranzakció-specifikus beruházásokat, annak ellenére, hogy a vevőszállító interakciók rendkívül összetettek lehetnek. A kapcsolatok jelentősebbek, mint az egyszerű piacokon, a vállalatok közötti kapcsolaton keresztül áramló információk nagy mennyisége miatt. Az informatika és az információcsere szabványai egyaránt kulcsfontosságúak.¹⁰⁶

Relációs (kapcsolati): A relációs vezetésről beszélünk, amikor a vevők és az eladók olyan összetett információkra támaszkodnak, amelyeket nem lehet könnyen továbbadni vagy megtanulni. Ez gyakori interakciókat és tudásmegosztást eredményez a felek

¹⁰⁴ Gary Gereffi (2012)

¹⁰⁵ Gary Gereffi (2005)

¹⁰⁶ Stefano Ponte (2014)

között. Az ilyen kapcsolatok bizalmat igényelnek és kölcsönös bizalmat generálnak, amelyet a hírnév, a társadalmi és térbeli közelség szabályoznak. A kölcsönös függőség ellenére a vezető cégek továbbra is meghatározzák, hogy mire van szükség és így képesek bizonyos szintű ellenőrzést gyakorolni a beszállítók felett. A relációs láncok termelői nagyobb valószínűséggel szállítanak megkülönböztetett termékeket minőség, földrajzi származás vagy más egyedi jellemzők alapján. A relációs kapcsolatok kiépítéséhez idő kell, ezért az új partnerre való áttéréshez szükséges költségek magasak és sokszor nehézségekbe ütköznek.

Rögzített: Ezekben a láncokban a kis beszállítók egy, vagy csak néhány vásárlótól függenek, akik gyakran nagy hatalommal rendelkeznek. A kötött hálózatok hatalmi aszimmetriája arra kényszeríti a szállítókat, hogy az adott vevő által meghatározott és gyakran az adott vevőre jellemző feltételek mellett kapcsolódjon a vevőjükhöz, ami mindkét fél számára szoros kapcsolatokhoz és magas kapcsolási költségekhez vezet. Mivel a vezető cégek alapvető kompetenciái általában a termelésen kívül eső területeken vannak, a beszállítóknak a termelési képességeik korszerűsítésében, fejlesztésében történő támogatása nem sérti ezt az alapvető kompetenciát, hanem a vezető cég számára előnyös az ellátási lánc hatékonyságának növelésével. Az etikus vezetés fontos annak biztosításához, hogy a beszállítók tisztességes bánásmódban részesüljenek és a piaci árból méltányos részesedést kapjanak.

Hierarchikus: A hierarchikus vezetés olyan láncokat ír le, amelyeket a termékeket házon belül kifejlesztő és gyártó vezető cégeken belüli vertikális integráció és vezetői kontroll jellemez. Ez általában akkor fordul elő, ha a termék specifikációit nem lehet szabványba foglalni, a termékek összetettek vagy ha nem találhatóak magas kompetenciákkal rendelkező beszállítók.¹⁰⁷

Az irányítás formája változhat az ipar fejlődésével, valamint az iparágon belüli vezetési minták a lánc egyes szakaszaiban vagy szintjein változhatnak. Ezenkívül a legújabb kutatások kimutatták, hogy sok globális értékláncot többféle és egymással kölcsönhatásban lévő vezetési struktúra jellemez, és ezek kihatnak a gazdasági és társadalmi korszerűsítés lehetőségeire és kihívásaira.¹⁰⁸

4. Fejlesztés

¹⁰⁷ ECONSTOR (2016)

¹⁰⁸ WTO (2017/b)

A korszerűsítést úgy definiálják, hogy a globális termelésben való részvételből származó előnyök (például: biztonság, profit, hozzáadott érték, képességek) növelése érdekében a globális értékláncokban nagyobb értékű tevékenységekre váltanak a cégek, országok vagy régiók.¹⁰⁹

A kormányzati politikák, intézmények, vállalati stratégiák, technológiák és munkavállalói készségek változatos keverékei kapcsolódnak a korszerűsítés sikeréhez. A globális értékláncok keretein belül a korszerűsítés négy típusát határozzuk meg:¹¹⁰

- a folyamat fejlesztése, amely hatékonyabban alakítja át az inputokat outputokká a termelési rendszer átszervezésével vagy a továbbfejlesztett technológia bevezetésével;
- termékfejlesztés vagy áttérés kifinomultabb termékcsaládokra;
- funkcionális fejlesztés, amely új funkciók megszerzésével (vagy a meglévők elhagyásával) jár a tevékenységek általános készségtartalmának növelése érdekében;
- lánc- vagy ágazatközi fejlesztés, ahol a cégek új, de gyakran kapcsolódó iparágakba lépnek át.

Karina Fernandez Stark és mások (2012-ben) további korszerűsítési típusokat azonosítottak¹¹¹:

- a visszamaradt kapcsolatok korszerűsítése, ahol az egyik iparágban működő helyi (akár belföldi, akár külföldi) cégek eladható alapanyagokat és/vagy szolgáltatásokat kezdenek nyújtani olyan (általában multinacionális) vállalatoknak, amelyek az országban találhatóak és már külön egy globális értékláncba vannak illesztve;
- végpiaci korszerűsítés, ami magában foglalhatja az áttérést a kifinomultabb piacokra, amelyek megkövetelik az új, szigorúbb előírások betartását vagy nagyobb piacokra, amelyek nagyobb termelést és árhoz való hozzáférést igényelnek.

A fejlesztési minták iparáganként és országokként változóak az értéklánc input-output struktúrája és az egyes országok intézményi kontextusa alapján. Egyes iparágak lineáris

¹⁰⁹ Stephanie Barrientos, Gary Gereffi and Arianna Rossi (2010)

¹¹⁰ John Humphrey and Hubert Schmitz (2002)

¹¹¹ Karina Fernandez-Stark, Penny Bamber and Gary Gereffi (2012)

korszerűsítést igényelnek és az országoknak az értéklánc egyik szegmensében szakértelmet kell szerezniük, mielőtt a következő szegmensre váltanak.¹¹²

A globális értékláncok gazdasági korszerűsítésének kihívása az, hogy meghatározza azokat a feltételeket, amelyek mellett a fejlődő és fejlett országok, cégek eljuthatnak az értéklánc „tetejére” az alapszerelési tevékenységektől az integrált gyártás fejlettebb formájáig. A fejlett országok általában magas hozzáadott értékű tevékenységeket folytatnak, míg a fejlődő országok az alacsonyabb hozzáadott értéket képviselő tevékenységekre koncentrálnak.¹¹³

5. Intézményi környezet

A helyi intézményi keret meghatározza, hogy a helyi, nemzeti és nemzetközi feltételek és politikák hogyan alakítják az ország részvételét az értéklánc egyes szakaszaiban. A globális értékláncok beágyazódnak a helyi gazdasági, társadalmi és intézményi környezetbe. A szociális környezet szabályozza a munkaerő hozzáférhetőségét és képzettségi szintjét (például a nők munkaerő-piaci részvétele és az oktatáshoz való hozzáférés). Valamint ide tartozik még az adó- és munkaerő-szabályozás, a támogatások, az oktatási és innovációs politika, amely elősegítheti vagy akadályozhatja az ipar növekedését és fejlődését.¹¹⁴

6. Iparági szereplők

Az értékláncok leggyakoribb érintettjei: vállalatok, ipari szövetségek, munkavállalók, oktatási intézmények, kormányzati szervek, ideértve az exportösztönzési és befektetésileg vonzó részlegeket, többek között a külkereskedelmi, a gazdasági és az oktatási minisztériumok. Ezenkívül fontos figyelembe venni, hogy ezen szereplők közötti kapcsolatokat hogyan szabályozzák helyi szinten és mely intézmények képesek a változások ösztönzésére. Ezért ez a típusú elemzés fontos az értéklánc kulcsszereplőinek azonosításához. Különösen relevánsá vált az ipar korszerűsítésére vonatkozó ajánlások és az ipar növekedés stratégiájának kidolgozása szempontjából, amelyben az egyes érdekelt felek szerepet játszanak az ágazat fejlődéséhez való közreműködésben.¹¹⁵

¹¹² The World Bank (2013)

¹¹³ Gary Gereffi and Stacey Frederick (2010)

¹¹⁴ Rasmus Lema, Carlo Pietrobelli and Roberta Rabellotti (2019)

¹¹⁵ European Digital Industry Alliance (2018)

5. A COVID-19 HATÁSA A GLOBÁLIS ÉRTÉKLÁNCOKRA

5.1. Mik a globális értékláncok előnyei és költségei az “államosítással” szemben?

A legtöbb nemzetközi kereskedelem és befektetés a globális értékláncokban zajlik. A nemzetközi kereskedelem 70%-a magában foglalja az alapanyagok, alkatrészek, a vállalkozások számára nyújtott szolgáltatásokat és a beruházási javakat, amelyeket a cégek az ügyfelek termékeinek előállítására és szolgáltatásaira használnak.¹¹⁶ A világtermelés harmadát multinacionális vállalatok végzik és ők teszik ki a világkereskedelem felét is.¹¹⁷

A globális értékláncok számos előnnyel járnak, mivel lehetővé teszik a vállalatok számára, hogy hatékonyabban szerezzék be inputjaikat, hozzáférjenek a tudáshoz és a tőkéhez a hazai gazdaságon kívül és tevékenységeiket új piacokra is kiterjesszék. A globális értékláncok kulcsfontosságú szerepet játszottak a szegénység csökkentésében és lehetőséget kínáltak a fejlődő országoknak a növekedésre és a gazdagabb országokhoz való felzárkózásra.¹¹⁸

Már a koronavírus-járvány előtt is voltak bizonyítékok arra, hogy a határokon átnyúló termelés csökkent. 2011 óta a globális értékláncok bővülése leállt. Kevesebb lett a köztes termékek és szolgáltatások kereskedelme, rámutatva, hogy a vállalatok csökkentik a külföldi inputok felhasználását. Az értékláncok hosszát mérő mutatók megerősítik, hogy a globális értékláncok rövidebbé váltak és ez a tendencia csak az értékláncok nemzetközi részét érinti.¹¹⁹

Az olyan strukturális változások, mint a gazdaságok digitalizálása, a feldolgozóipar kiszolgálása (vagyis a tény, hogy a gyártó cégek egyre inkább olyan szolgáltatásokat vesznek igénybe és gyártanak, amelyeket kombinálnak az általuk értékesített árukkal), a fogyasztók által előnyben részesített fenntarthatóbb termelési folyamatok iránt, fontos okok arra, hogy a vállalatok hajlamosak legyenek a fogyasztókhöz földrajzilag közelebb termelni és kevésbé támaszkodjanak a kiszervezésre, miközben még produktívabbá válnak és jobb termékeket,

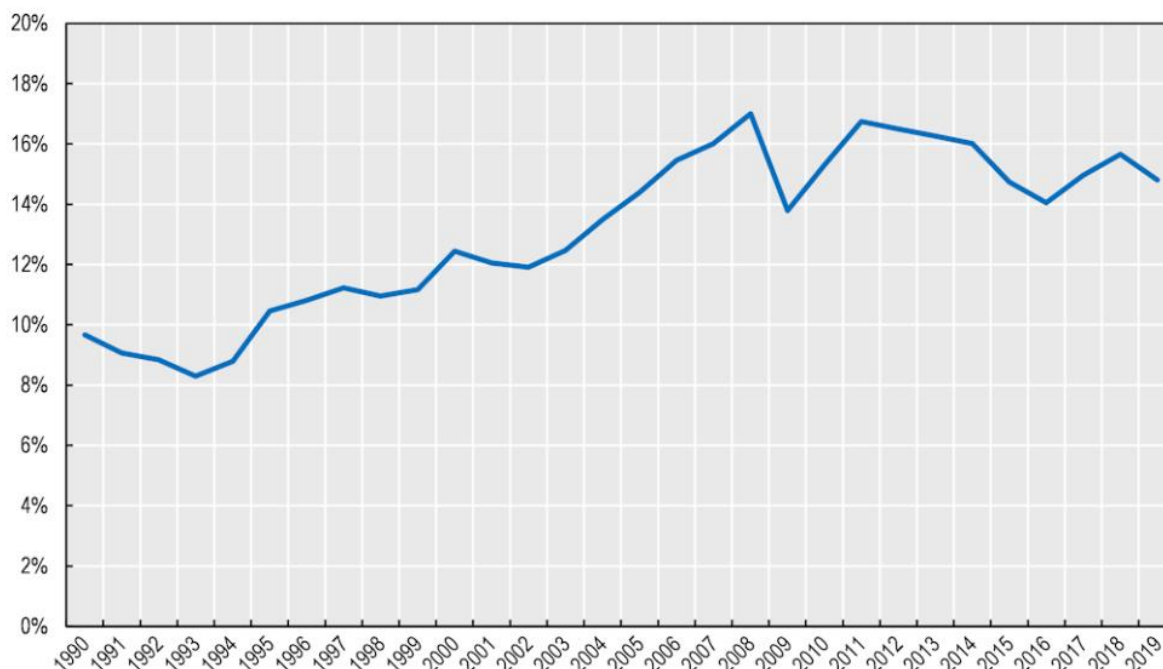
¹¹⁶ OECD (2020/f)

¹¹⁷ OECD (2018)

¹¹⁸ The World Bank (2019)

¹¹⁹ Sébastien Miroudot and Hakan Nordström (2019)

szolgáltatásokat nyújtanak.¹²⁰ Azonban a COVID-19 előtt is aggodalomra adott okot, hogy a stagnáló tendencia a kereskedelmi feszültségek és a növekvő protekcionizmus következménye volt, mivel a magasabb kereskedelmi költségek és a növekvő politikai bizonytalanság által érintett cégek beszerzési döntései is érintettek voltak.

4. ábra

A termelés globális import intenzitása¹²¹

Forrás: OECD (2020/a)

A járvány megjelenésével együtt, egy új vita is kialakult, amellyel kapcsolatban egyesek azzal érvelnek, hogy a globális értékláncok további gazdasági sérülékenységet jelentenek egy olyan világjárvány, vagy válság idején, amikor a nemzetközi kereskedelem megszakad. A gyárak 2020 január végi bezárása Kínában felhívta a figyelmet arra, hogy számos feldolgozóipari értéklánc támaszkodik a kínai inputokra. A későbbi, a világ minden táján történt lezárások és korlátozások GVC-sokkot eredményeztek és újra megindították a vitát a nemzetközi gyártással járó kockázatokról.¹²²

¹²⁰ UNCTAD (2018)

¹²¹ Ez a mutató figyelembe veszi az értéklánc bármely szakaszában felhasznált valamennyi közbenső termék kereskedelmi áramlását, és teljes értéküket a végső kibocsátás részarányaként fejezi ki. A termelés széttagoltságának általános szintjét mutatja globálisan számítva.

¹²² Richard Baldwin (2020)

Egyes tudósok és politikai döntéshozók felvetették azt, hogy szükség van a globális értékláncok újragondolására és ellenállóbbá tételére, például a beszállítói bázisok diverzifikálása vagy egyes tevékenységek átalakítása által.¹²³ Néhányan azt állítják, hogy a globális értékláncok “újraállamosítása” bizonyos mértékig elszigetelheti az országokat a járvány gazdasági következményeitől. Habár az előrejelzések azt mutatják, hogy a GDP visszaszorulás még jelentősebb lett volna az “újraállamosított” globális értékláncokkal, mivel a nemzeti intézkedések a hazai inputok kínálatát is érintették.¹²⁴

5.2. Hogyan befolyásolja a globális értékláncokat a koronavírus-járvány?

A globális gazdaság a munkaerő országokénti specializációjára épül. A koronavírus-járvány rávilágított arra, hogy a rendszer egyértelmű előnyei költségekkel járnak. Az egyetlen beszállítóval rendelkező vállalatok vagy a világ egy adott termékre szakosodott régiói váratlan törekvényt mutattak a válság során, ami az ellátási láncok felbomlását okozhatja.¹²⁵ Az ilyen zavarok jelentős hatással lehetnek mind az egyes vállalatokra, mind a globális elosztási rendszerekre. Például Kína a meghatározó globális szállítója számos gyógyszerészeti összetevőnek. 2018-ban az ibuprofén amerikai importjának 95%-át, a hidrokortizon 91%-át, a penicillin 40-45%-át és a heparin 40%-át tette ki.¹²⁶ Egy ilyen válsághelyzetben különösen problematikussá válik, hogy az országok exportjuk egy részét átirányítsák. Főleg, amikor a termelő létesítmények nem megfelelően működnek, miközben a hazai piac iránti kereslet ezt megkövetelné. Ez más ágazatokra is igaz, még akkor is, ha az esetleges leállások következményei nem annyira drámaiak.

Ez a kockázat végül a meglévő ellátási láncok mélyreható változásához vezethet. Ennek a folyamatnak a korai jelei már láthatóak voltak az elmúlt években, amikor a Trump-kormány nyomást gyakorolt az amerikai vállalatokra, hogy termelésüket visszahelyezzék az USA-ba, vagy legalábbis Kínán kívülre.¹²⁷ Azonban ezek az erőfeszítések csak részben voltak sikeresek, de a jelenlegi válság komolyabb reakciókat válthat ki. Érdekes módon úgy tűnik, hogy a magánvállalatok és a kormányok is érdekeltnek lehetnek ilyen változtatások bevezetésében. A vállalatok szempontjából az ellátási láncok rövidítés és diverzifikálása racionális lépés lehet,

¹²³ European Commission (2020/a)

¹²⁴ Barthélémy Bonadio (2020)

¹²⁵ Henry Farrell and Abraham Newman, Foreign Affairs (2020)

¹²⁶ Doug Palmer and Finbarr Bermingham, Politico (2019)

¹²⁷ J.R. Reed, CNBC (2019)

amely lehetővé teszi számukra a gördülékenyebb működés biztosítását és kiküszöböli az ellátási hiány kockázatát. A kormányok számára ez egy lehetséges módja annak, hogy korlátozzák bizonyos országoktól való függésüket és ezáltal jobban felkészüljenek az őket érő jövőbeli válságokra. Ezt a gondolkodásmódot jól szemlélteti Mike Pompeo, Donald Trump külügyminiszterének nyilatkozata, amelyben hangsúlyozza annak szükségességét, hogy "alapvetően felül kell vizsgálni az ellátási láncokat és meg kell győződni arról, hogy ismerjük ezeket a láncokat és ellenőrizni tudjuk őket, különösen az ilyen helyzetekben, mint a járvány idején".¹²⁸ Úgy tűnik, hogy az Amerikai Egyesült Államok továbbra is ezt a megközelítést fogja követni, függetlenül attól, hogy Joe Biden nyerte az elnökválasztást. Ez azért valószínűsíthető, mivel eddig az ellátási láncok sebezhetőségének csökkentését célzó szabályozási kezdeményezések kétpárti támogatást élveztek az amerikai kongresszusban.¹²⁹

A COVID-19 egy globális egészségügyi válságot okozott, amely a kormányokat és a vállalatokat is kivételes intézkedésekre sarkallta az állampolgárok és munkavállalók életének védelme érdekében. Ezek az intézkedések vagy csökkentették, vagy leállították a gazdasági tevékenységeket, ami az outputok csökkenését, a munkanélküliség növekedését és a kereslet csökkenését eredményezte.¹³⁰

A globális értékláncok több csatornán keresztül érintettek. Először is, közvetlen hatása van annak, amikor a globális értékláncokban működő vállalatok egészségügyi óvintézkedések miatt felfüggesztik a termelést (mivel egyes alkalmazottak betegek lesznek és a társadalmi távolságtartás szabályai miatt). Ez a közvetlen hatás nem önmagában a globális értékláncokra jellemző, hanem azokra a helyekre, ahol a vírus elterjedt. A járvány közvetlen hatása a legtöbb országban és a legtöbb cégnél is érezhető volt.¹³¹

Másodsorban számos közvetett hatás létezik, amelyek különböző mértékben befolyásolhatják a globális értékláncokat. Az ellátási lánc hatás akkor jelentkezik, amikor az egyik helyszínen történő termeléshez inputok szükségesek egy másik helyről, de ez a másik hely közvetlenül érintett (például természeti katasztrófák).¹³²

Az ellátási lánc hatása a nemzetközi közlekedési hálózatok megszakadásából származhat, ahol a válság nem az inputok termelését, hanem a közvetítő szállítóeszközt érinti. Ez az ellátási lánc

¹²⁸ U.S. Department of State (2020)

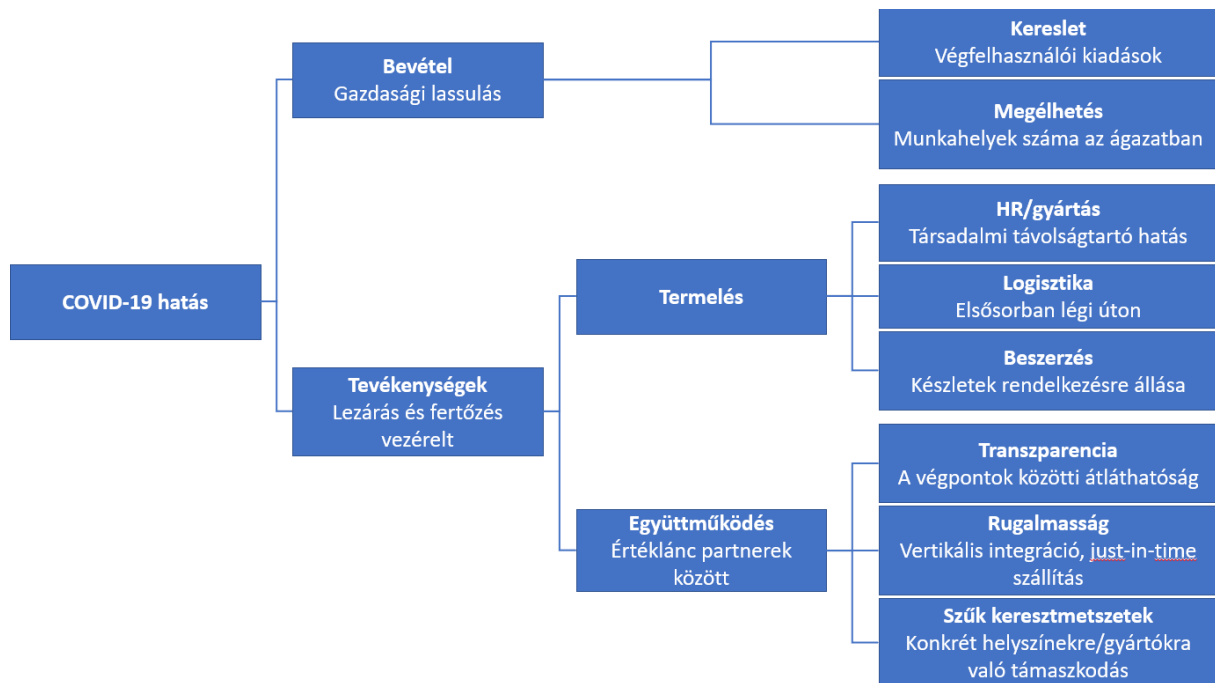
¹²⁹ Jeanne Whalen, The Washington Post (2019)

¹³⁰ UN (2020/b)

¹³¹ The World Bank Blogs (2020)

¹³² ECB (2017)

kockázata inkább a globális értékláncokra jellemző, mivel sok olyan helyen termelnek, amelyek potenciálisan veszélyeztetettek és a nemzetközi szállítási hálózatokra is támaszkodnak. A belföldi ellátási láncok is kiszolgáltatottak az ilyen hálózatoknak, amennyiben a hazai kiszervezés és a belföldi közlekedési hálózatok érintettek.¹³³

5. ábra

A COVID-19 globális értékláncokra gyakorolt hatásainak áttekintése

Forrás: saját szerkesztés UNCTAD cikk (<https://unctad.org/news/how-covid-19-changing-global-value-chains>) alapján

Az ellátási láncok kockázatai a válság kezdetén realizálódtak, amikor Kínában leállították a termelést, de világ többi részén még folytatódott. A válság során a nemzetközi közlekedési hálózatokra is hatással volt az emberek mozgásának korlátozása és a határon a vámkezelésre vonatkozó további követelmények (a közlekedési ágazat munkavállalóira és a határügynökségekre gyakorolt közvetlen hatása mellett).¹³⁴ Az áruk mozgatása embereket (személyzet, pilóták, kikötői dolgozók) is érint és a légi közlekedés esetében a légi teherszállítás jelentős részét utasszállító járatokon keresztül fuvarozták.

Harmadszor, lehet keresleti hatás, amikor a termelés folytatódik, de kevesebb fogyasztó lesz, aki hajlandó megvásárolni a terméket. A keresletre gyakorolt hatás akár a kereslet

¹³³ Supply Chain Monitor (2020)

¹³⁴ ASME (2020)

megugrásával is járhat, amint az megfigyelhető a járvány alatt bizonyos orvosi cikkek esetében. A kereslet ingadozása a hazai ellátási láncokat is érinti. Egy adott országban a végtermékek iránti alacsonyabb kereslet csökkenti a más országokban előállított alapanyagok iránti keresletet.¹³⁵ Ez a jelenség egyszerre több helyet is érinthet, amikor globális válságról van szó (számos országban egyszerre csökken a kereslet, amint azt a COVID-19 esetében is megfigyelték).

A koronavírus járvány fő hatása a globális értéklánckra a keresleti oldalon jelentkezik.¹³⁶ Egyrészt az orvosi ellátással és a gyógyszerekkel foglalkozó globális értéklánck jelentős igénybevételnek vannak kitéve a kereslet hatalmas növekedése miatt. Másrészt a gazdasági válság, a lezárások és a fogyasztói magatartás változásai csökkentették a keresletet rengeteg termék és szolgáltatás iránt. Csak az orvosi eszközök, termékek iránti kereslet nőtt drámai módon, miközben az élelmiszer iránti kereslet összetételében jelentős változás következett be.

5.3. A globális értéklánck sebezhetőségei és erősségei a koronavírus-járvány idején

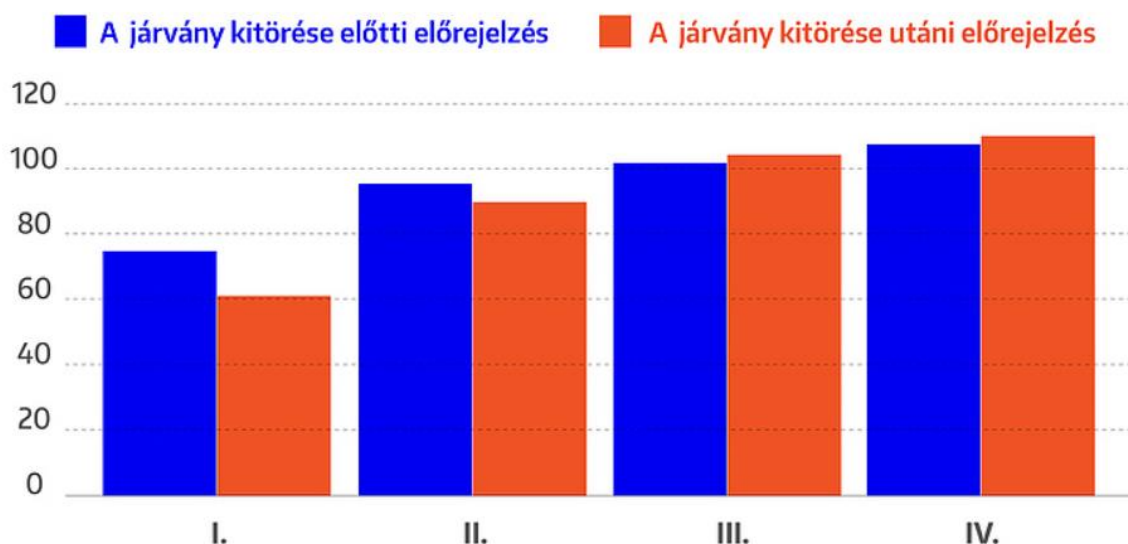
Számos vállalkozás számolt be az ellátási lánc zavarairól a pandémia idején. A kormányok által végrehajtott lezárások következtében a nemzetközi és hazai ellátás egyaránt érintett. A zavarok ellenére sok GVC tovább folytatta a működését a járvány alatt (bár alacsonyabb teljesítmény mellett). Jó példa erre az IT és az elektronikai értéklánc, az okostelefonok gyártásával. Az Apple a válság idején egy új modellt (iPhone SE) dobott piacra, amelyet elsősorban online értékesítettek.¹³⁷ Fő versenytársa a Samsung arról számolt be, hogy nincsenek jelentős termelési zavarai.¹³⁸

¹³⁵ McKinsey (2020)

¹³⁶ Forrás: <https://www.firmlevelrisk.com/>

¹³⁷ Yoko Kubota (2020)

¹³⁸ Edward White (2020).

6. ábra
A Kínából induló okostelefon-export (millió darab, 2020, negyedévenként)

Forrás: Napi.hu

Az élelmiszeripar esetében az élelmiszer-ellátás viszonylag ellenállóan bizonyult. A nemzetközi ellátási láncok eddigi zavarai viszonylag korlátozottak voltak, a legsúlyosabb szűk keresztmetszetek a belföldi feldolgozásban és a kiskereskedelmi forgalmazásban (azaz az értékláncok hazai részében) voltak megfigyelhetők.¹³⁹

Az orvostechikai cikkek és eszközök ágazatával kapcsolatos aggodalmak a COVID-19 válság során némi frusztrációt okoztak a globális értékláncokkal kapcsolatban. Az arcmaszkok és általánosabban az egyéni védőeszközök (PPE – Personal Protection Equipment), valamint a kulcsfontosságú légzőszervi orvostechikai eszközök, például a lélegeztetőgépek kínálatának hiánya aggályokat váltott ki az iparágban megfigyelt magas kölcsönös, kereskedelmi függőségek miatt.¹⁴⁰ Mivel az arcmaszkokat a válság előtt leginkább Kínában gyártották és Kínát kiemelten sújtotta a járvány, úgy látták, hogy képtelenség onnan beszerezni a maszkokat és ez kiemelte a külföldi beszerzések kockázatát. Az arcmaszkok helyzetének alaposabb vizsgálata azonban arra utal, hogy a globális hiány a példátlan keresleti sokkból származott. Maga Kína is azzal szembesült, hogy annak ellenére, hogy ő a fő termelő ő is szűkülöködik.¹⁴¹ Az ilyen hiányok nem az ellátási láncok eredményei, mivel a belföldi termelés hasonló nehézségekkel szembesülne egy ilyen keresleti hullám miatt. Ez azt sugallja, hogy a jövőbeni tervezésnek ki kell terjednie a különböző kockázatok előrejelzésére és újraértékelésére

¹³⁹ OECD (2020/b)

¹⁴⁰ OECD (2020/g)

¹⁴¹ OECD (2020/c)

(készletezési stratégiákkal), valamint a nemzetközi együttműködésre is az általános kínálat növelése érdekében. Végül az arcmaszkok hiányát úgy oldotta meg, hogy Kína 12-szeresére növelte termelését, és minden rászoruló országot ellátott az arcmaszkokkal.¹⁴²

A COVID-19 tesztkészletek esetében a koreai tapasztalatok arra is rámutatnak, hogy a globális értékláncok válság idején gyakrabban jelentenek megoldást, mint szűk keresztmetszetet az alapvető cikkek szállításában. Egyetlen ország sem tudott COVID-19 tesztkészleteket előállítani a vírus azonosítása előtt, Korea nem volt a generikus diagnosztikai tesztek fő exportőrei között. De kevesebb, mint három hónap alatt, kihasználva a globális értéklánc tapasztalatait, Korea az egyik legfontosabb exportőr lett, 40 vállalattal több mint 100 országnak szállított, szolgáltatott teszteseteket.¹⁴³ Ahelyett, hogy megpróbálta volna megteremteni a hazai termelési kapacitást, különösen a bezárási stratégiákkal szemben, sok ország a globális értékláncokhoz fordult a hiány kezelése és az ellátás növelése érdekében.

5.4. Mit tehetnek a cégek a globális értékláncok szilárdsága és ellenállóképességének javítása érdekében?

Az ellátási láncok ellenállóképessége a szilárd stratégiák szintjén érhető el. Az ellátási lánc kockázatkezelésének első lépése a kockázat azonosítása és értékelése. A vállalatoknak osztályozniuk és értékelniük kell a különböző kockázatok valószínűségét és lehetséges hatásait. A COVID-19 ellátási kockázattal (például nem szállított inputokkal), keresleti kockázattal (a kereslet csökkenése vagy megugrása) és működési kockázattal (például a műveletek összeomlásával, mivel a munkavállalók ki vannak téve a vírusnak) jár.¹⁴⁴ Egészen a közelmúltig egy ilyen világjárványt nagyrészt alacsony valószínűségű, potenciálisan nagy hatású eseménynek tekintették.

A második lépés a kockázatkezelési stratégiák kidolgozása. Ilyen stratégiák például a következők: elkerülés (elfogadhatatlan kockázatok esetén), halasztás (árak gyártása vagy szállítása az ügyfelek megrendelésének beérkezése után), spekuláció (a halasztás ellentéte, például áruk gyártása vagy szállítása a megrendelések megérkezése előtt), fedezeti ügyletek (a beszállítók és a termelés helyszíneinek diverzifikálása), ellenőrzés (a fő szállítók

¹⁴² Andrea Fuchs, Lennart Kaplan, Krisztina Kis-Katos, Sebastian S. Schmidt, Felix Turbanisch, F. Wang (2020)

¹⁴³ Kim Byung-ho, Kim Si-gyun and Minu Kim (2020)

¹⁴⁴ IMF (2020/c)

tulajdonjogával való vertikális integráció révén), kockázatmegosztás (kiszervezés) és fokozott biztonság (érzékelők a veszélyeztetett szállítmányokhoz).¹⁴⁵

Ha az előrejelzés nem sikerül, vagy ha az információk arra utalnak, hogy fennakadások fognak történni, akkor a cégek agilitásnak vagy reaktivitásnak leírt módon enyhítik a hatást. Ez úgy határozható meg, mint „a szervezet belső és külső környezetében bekövetkező változások érzékelésének és azokra való reagálásának képessége az erőforrások, kapcsolatok és képességek gyors összeállítása által”.¹⁴⁶ Ehhez olyan folyamatokra és irányítási struktúrára van szükség, amelyek lehetővé teszik az alternatívákra való gyors áttérést. Mivel a következő kockázat vagy zavar jellege gyakran ismeretlen, az agilitás fejlesztése fontos része a rugalmassági stratégiáknak.

Az üzleti élet számos más aspektusához hasonlóan az ellátási lánc kockázatának kezelésére nincs egy mindenki számára megfelelő megközelítés. Először is vannak olyan cégek, amelyek számára a globális értékláncok robusztus jellege, vagyis azon képességük, hogy válság idején továbbra is termeljenek és kiszolgálják a fogyasztókat, elsőbbséget élveznek.¹⁴⁷ Ez azokra a vállalatokra vonatkozik, amelyek alapvető termékeket (essential product) (például legfontosabb orvosi cikkeket, gyógyszereket vagy élelmiszereket) szállítanak, valamint olyan vállalatokra, amelyek gyártási folyamatait nem lehet újraindítani (például a kemencék az acéliparban vagy az atomreaktorok az energiaiparban). Ezek a cégek több erőforrást fognak felhasználni a kockázatok csökkentésére és az ellátás folyamatos biztonságának megteremtésére, és ez tükröződni fog a beszerzési stratégiáikban is.

A beszállítóktól való földrajzi távolság a globális értékláncok kiépítésénél is szerepet játszik, és fontos szempont a hazai és nemzetközi ellátási láncok összefüggésében. Ha a költségek csökkentése és a szállítási idő javítása között kompromisszum van, akkor azok a cégek, amelyek számára ez utóbbi fontosabb, természetesen rövidebb ellátási láncokra térnek át.¹⁴⁸ De a cégek általában megpróbálják kombinálni a belföldi kínálat előnyeit a kiszervezés és a nemzetközi kereskedelem által kínált lehetőségekkel, különösen a beszállítók diverzifikációjával.

¹⁴⁵ Risk Management: 7 Steps of Risk Management Process. Forrás: <https://www.iedunote.com/risk-management> Letöltve 2020.12.09.

¹⁴⁶ Kevin P. Gallagher and James L. Worrell (2008)

¹⁴⁷ Emma Brandon-Jones, Brian Squire, Chad W. Autry and Kenneth J. Petersen (2014)

¹⁴⁸ OECD (2015)

Mivel a szilárdság egy költséges célkitűzés, a cégeknek vannak stratégiáik az ellenállóképességük javítására, vagyis arra, hogy megszakításuk után elfogadható időn belül visszatérjenek a normál működéshez. Azok a cégek, amelyek a rugalmasságot értékelik a szilárdság helyett, inkább a helyreállítás sebességére összpontosítanak. Ezek a cégek előnyben részesíthetik az egyes beszállítóval való hosszabb távú kapcsolatokat. Ahelyett, hogy más beszállítókra váltana, és ez esetleg felmerülő költségekkel járna, az ugyanazzal a szállítóval való megbízható kapcsolat a beszállító nagyobb befektetéséhez vezethet a zavarok elkerülése vagy enyhítése, valamint a gyors helyreállítás biztosítása érdekében. A beszállítók diverzifikációja az ellátási zavarokból való lassabb kilábaláshoz kapcsolódik vállalati szinten, míg a hosszú távú kapcsolatok használata a gyorsabb helyreállításhoz kapcsolódik.¹⁴⁹

Egyes tevékenységek esetében előfordulhat, hogy a cégek inkább egy viszonylag sérülékeny környezetben működnek és elfogadják a kompromisszumot egyrészt a hatékonyság és a költségek, másrészt a nagyobb sebezhetőségek között. A „just in time manufacturing” és a „lean production” olyan stratégia, amely sok vállalat számára jól bevált.¹⁵⁰ A kockázatkezelés pontosan azon tevékenységek megkülönböztetéséről szól, amelyek esetében a szilárdság prioritást élvez (ahol a megközelítés „csak abban az esetben”, nem pedig „éppen időben”), szemben azokkal a tevékenységekkel, ahol a kockázat és a kockázat szintje elfogadható. A Cisco például egyike volt az olyan vállalatoknak, amelyek a legjobban felkészültek a 2011-es japán földrengésre, és szinte semmilyen bevételkiesést nem szenvedett a „Cisco lean modell” végrehajtása során.¹⁵¹ A vállalat az értéklánc minden szintjén hatékonyan integrálta a kockázattudatosságot és az ellenállóképesség nyomon követésére szolgáló mechanizmust hozott létre.

5.5. Mit tehetnek a kormányok az ellátás biztonságának és a gazdaság fellendülésének elősegítése érdekében?

Válság idején a hangsúly az alapvető termékek, például az egészségügyi ellátás és a gyógyszerek biztosításán, valamint a kínálat növelésén van, ahol a kereslet megugrása vagy az ilyen áruk ellátásának hiánya van. A legnagyobb kihívást a globális értékláncok működésének

¹⁴⁹ Nitish Jain (2016)

¹⁵⁰ Frank Pisch (2020)

¹⁵¹ María Jesús Sáenz and Elena Revilla (2014)

fenntartása jelenti, mivel fennakadások tapasztalhatók, a szállításnak és a logisztikának alkalmazkodnia kell a válsághoz.

A helyreállítási szakaszban a globális értékláncok fontos szerepet játszhatnak a kínálat biztosításában azáltal, hogy csökkentik a termelés válság előtti szint eléréséhez szükséges időt. Az értéklánc olyan erős, mint amennyire a leggyengébb láncszeme, és szűk keresztmetszetek jelenhetnek meg, ha egy adott iparágban vagy az iparágakon belüli konkrét cégeknek több időbe telik a helyreállítás. Ha a vírus továbbra is veszélyt jelent a helyreállítás során (ahogy az valószínűleg a COVID-19 esetében is lesz), akkor további kihívás áll a gazdaság újraindításával kapcsolatban a szükséges egészségügyi intézkedések fenntartása mellett.

Az új normát nem csak úgy kell érteni, mint azt az időszakot, amikor a vírus már nem jelent fenyegetést és a gazdasági tevékenységek nagyrészt újraindultak, hanem olyan időszaknak is, amikor a kormányoknak és cégeknek fel kell készülniük a következő válságra (amely nagyban eltérhet egy járványtól) és legyen idejük megtenni a szükséges lépéseket a jobb felkészülés érdekében. A legtöbb erőfeszítés vállalati szinten fog történni, de a kormányoknak fontos szerepük van abban, hogy hogyan ösztönözzék a vállalatokat a kockázattudatosság integrálására, valamint a kockázatkezelési és rugalmassági stratégiák kidolgozására.

A vállalatok vannak a legjobb helyzetben a kockázatkezelési és rugalmassági stratégiák kidolgozásában, de az egyik kérdés az információk aszimmetriája lehet a komplex globális értékláncok összefüggésében. Ha az első szintű beszállítók diverzifikáltak, még akkor is nehéz felismerni a cégek számára, hogy mi történik a másodlagos és a harmadlagos beszállítókkal. Az ellátási láncnak gyémánt alakja lehet számos első szintű beszállítóval, de csak egy beszállító lehet a lánc elején, amelytől minden alatta lévő szállító függ.¹⁵²

A kormányok információkat gyűjthetnek és oszthatnak meg az ellátási láncokban a lehetséges koncentrációról és szűk keresztmetszetekről, valamint együttműködhetnek a magánszektoral az ilyen kérdések kezelésében. A kereskedelem- és beruházáspolitikai döntéshozóknak a közvetlen partnereken túl is szerepet kell játszaniuk a kereskedelmi megállapodások és beruházási rendszerek hálózatának felülvizsgálatában a szállítók diverzifikációjának ösztönzőinek és akadályainak felmérésében. Ez az erőfeszítés a digitális technológiákba történő beruházásokhoz és azok előmozdításához is kapcsolódik, amelyek javíthatják a kockázatkezelési információs rendszereket, például a tárgyak internetét. Általánosságban elmondható, hogy a vállalatok, a kormányok és a civil társadalom közötti párbeszéd

¹⁵² Yossi Sheffi (2015)

megkönnyítése érdekében a tudásmegosztó platformok segíthetnek a kockázatok mérséklésére és az ellenállóképesség kiépítésére vonatkozó bevált gyakorlatok azonosításában.

Ahogy a 2008-as pénzügyi válságot követően a bankok esetében is, egy másik lehetőség az, hogy a kormányok stresszteszteket dolgozzanak ki az egyes ellátási láncokra vonatkozóan.¹⁵³ Ez a megközelítés különösen hasznos lehet a kritikus ellátási láncok, például gyógyszerek vagy egyéni védőeszközök esetében. Ezeket a vizsgálatokat a stratégiai készletek létrehozásával kapcsolatos politikák keretében lehetne elvégezni annak érdekében, hogy a jövőben megfelelően értékelhetőek legyenek a hiányok megelőzéséhez szükséges leltárak és kiegyenlítő készletek.

Ezenkívül a kormányoknak olyan kedvező szabályozási környezetet kell teremteniük, amely nem jelent további, politikával kapcsolatos kockázatokat. A globális értékláncok összetett struktúrák, amelyek „vezető cégekkel” rendelkeznek, azaz olyan cégekkel, amelyek bizonyos fokú ellenőrzést gyakorolnak az értéklánc megszervezésében.¹⁵⁴ Végző soron azonban az ellátási láncok szervezése a különböző országok különböző vállalatainak hálózatai közötti számos interakció eredménye. Egyetlen kormány sem tudja ellenőrizni az értékláncot, még akkor sem, ha államosítja a vezető cégét.

Ezen túlmenően az átszervezési politikák végrehajtására rendelkezésre álló eszközök közé tartoznak a támogatások, tarifák, helyi tartalmi követelmények és beruházási korlátozások. Az ilyen intézkedésekről köztudott, hogy gazdasági torzulásokat idéznek elő, amelyek csökkentik az országok jövedelmét és a polgárok jólétét. Ahogy az áthelyezett vállalatok kevésbé versenyképesé válnak, fennáll a protekcionizmus második hullámának kockázata, amely az országok közötti megtorlást, valamint további jövedelem- és jóléti veszteséget idéz elő.

Végül, mivel nincs bizonyíték arra, hogy a hazai ellátási láncok a járvány idején jobban teljesítettek volna, mint a nemzetközi ellátási láncok, a kiterjedt átszervezési politikák és az államosítás további gazdasági és társadalmi kockázatai messze felülmúlják az ellátás biztonsága tekintetében észlelt előnyöket. Amennyiben a kormányok úgy döntenek, hogy egészségügyi vagy biztonsági okokból intézkedéseket tesznek bizonyos termékek ellátási láncainak államosítása érdekében, az ilyen beavatkozásoknak átláthatónak, célzottan kell lenniük és teljes mértékben figyelembe kell venniük a kapcsolódó költségeket, kompromisszumokat és kockázatokat.

¹⁵³ David Simchi-Levi and Edith Simchi-Levi (2020)

¹⁵⁴ Gary Gereffi, John Humphrey and Timothy Sturgeon (2005)

6. INTERJÚK

Első interjúmat Kriston Gáborral, a MORGAN HUNGARY Termékgyártó Kft. operations managerével készítettem. A cég angol anyavállalata, központja az Egyesült Királyságban, pontosabban Swanseaban található. Magyarországon 1990 óta van jelen a vállalat. Világszerte 30 országban folytatnak üzleti tevékenységet és néhány országban termelés is zajlik. A vállalat működése jó példa a globális értéklánc hatékony működésének. A cég nagy teljesítményű ipari szén termékek és rendszerek tervezésére és gyártására szakosodott, elektromos és különleges grafit alkalmazásokhoz. Szénkefékkel, kefetartókkal, csúszógyűrűkkel, sorkapcsokkal, diagnosztikai és motorkarbantartási berendezésekkel, valamint motorokhoz és generátorokhoz csapágyvédelemmel látják el az ipari, áramfejlesztési, vasúti és szélturbina piacokat.¹⁵⁵

A COVID okozta válság hatásairól mind céges, mind regionális szinten lehet beszélni. Egyszerre 2 hatás is jelentkezett. Már egy világgazdasági lassulás előjelei is mutatkoztak és ezt fokozta a koronavírus-járvány okozta hatás. Ezek nem egy időben, de nem sokkal egymás után jelentkeztek. Mivel a vállalatnak más országokban is vannak termelőegységei, ezért már voltak előzetes tapasztalatok a vírus okozta hatásokról. Mire a vírus ideért Magyarországra, addigra Ázsiában már lecsengett a járvány. A járvány korai szakaszában meg volt a lehetősége annak, hogy egy-egy egyedi megbetegedés miatt bezárják a gyárat, azonban a tömeges megbetegedések szakaszába érve már nem állt fenn ez a veszély. A járvány kezdetén sokszerűen megugrottak az igények és a vevők gyorsan berendeltek az árukból, mivel alapvetőt termékeket (essential product) gyárt a cég, vagyis mindenképpen szükség van rájuk a járvány alatt is. A trolibuszoknak, vonatoknak és a metróknak zökkenőmentesen kell működniük a pandémia idején is.

Március közepén hozta meg a cég az első óvintézkedéseket. Az első telephelyi intézkedések végül kialakultak egy globális standardé. Ezek elsősorban a közösségi távolságtartást (social distancing), az otthoni munkavégzést (home office) és a rendszeres fertőtlenítést jelentették. A cél a járványgörbe ellaposítása volt. A kínai tapasztalatok azt mutattak, hogy a leghatékonyabb védekezés a maszkviselés. Az egyik fontos cél a működőképesség fenntartása volt. Egy telephely esetleges bezárása problémákat vont volna maga után, ezért kiemelt feladat volt a megfelelő készletezés.

¹⁵⁵ Morgan Carbon

3 fő eszköz, képesség volt a járvány hatékony leküzdésének kulcsa. A cash. Ez mindig is része volt a cég stratégiájának. Helyzetfelismerés, agilitás. Fontos volt a megfelelő krízismenendzsment és a gyors reagálás. Áprilisban az első intézkedések után sor került globális szintű válságmegbeszélésre a vállalaton belül. Itt fontos célkitűzések fogalmazódtak meg, mint például, hogy erősebben kell kijönni ebből a válságból. Sok folyamatot sikerült felgyorsítani. Megtörtént a globális integráció funkcionalizálása, elmaradt folyamatok pótlása, gyártó tevékenységek áttelepítése. Szerencsére minimális elbocsátás történt és ez is több lépésben, vagyis nem került sor tömeges elbocsátásokra. 1 műszak helyett 2 került bevezetésre a dolgozók védelme érdekében. A lean struktúra is hozzájárult a hatékony fellépéshez. Ennek köszönhetően az kezdeményezések gyorsabban leértek az alacsonyabb szintekre és hamarabb öltöttek testet.

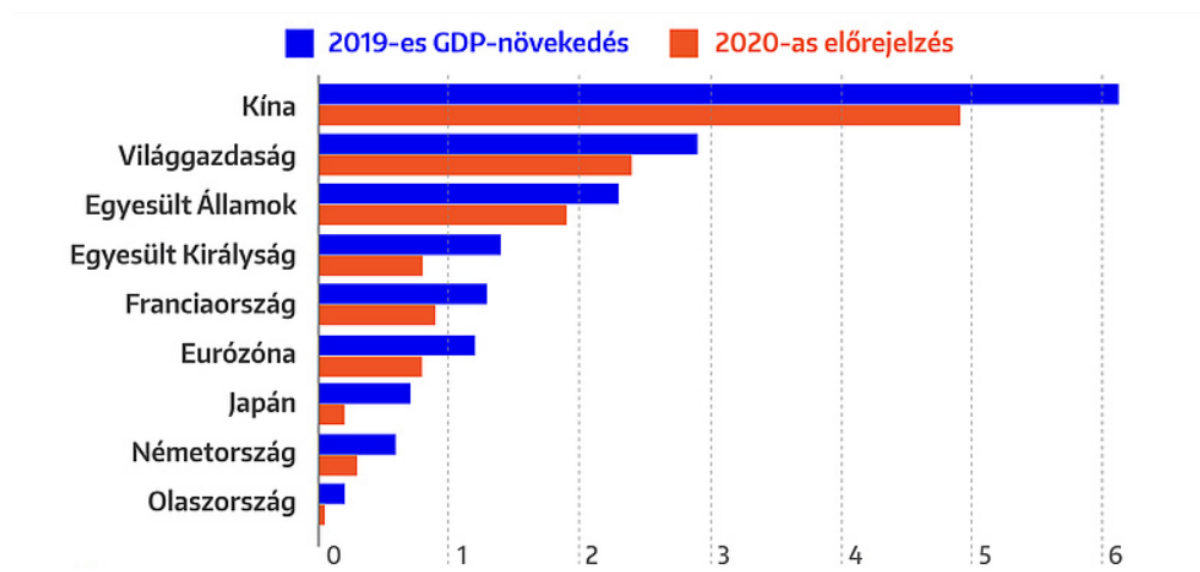
Az árbevétel 5-10%-kal lett kevesebb az idei évben a tervezetnél és a nyereség is csak kevéssel maradt el az elvárthoz képest. Nehézséget jelentett a piacokon való bizonytalanság. A járvány kezdetén kétségek mutatkoztak a vírus kezelése tekintetében. Az egyszerre való megfelelés a vállalati és a kormányzati iránymutatásoknak, eleinte nagyobb korlátozásokhoz vezetett. Kezdetben megugrott a piaci kereslet a termékek iránt, majd visszaállt a normál mértékre és a cég üzleti modellje jól helytállt.

A beruházások leállítása szelektáltan történt. A környezet-, egészség- és munkavédelmi beruházásokon kívül jelentős költségcsökkentések voltak. Ellátási lánc (supply chain) fejlesztések történtek, melyek nem capex jellegű beruházások (vagyis nem állóeszköz lesz belőle, de a projektköltségeknél merül fel). A cégvezető növekedésre számít a jövőben, mivel majd a piac hozzászokik a post-COVID helyzethez. Megszűnik a bizonytalanság és az egyéni szereplők együttes túlreagálásból adódó következmények, hatások is. Offenzív stratégiával profitálni kell a versenytársak hibáiból. Amelyek abból adódhatnak, hogy túl nagy vagy túl alacsony kockázatot vállalnak. Az alapanyagellátással nem volt probléma. Digitalizáció terén nem történt nagyobb változás, a személyes meetingek, megbeszélések átkerültek az online térbe.

Második interjúalanyom dr. Tabajdi Csaba PhD, címzetes egyetemi tanár, közgazdász, diplomata volt (1990-2004 között országgyűlési képviselő, majd 2004-2014 között az Európai Parlament képviselője). Munkája révén közvetlenül is átélte az európai intézmények „harcát”, útkeresését a 2008-as pénzügyi válság idején.

A járvány gazdasági-szociális hatásai

A jelenlegi COVID-válságnak eddig két szakasza volt. Az első a válság kirobbanásakor lényegében paralizálta a világgazdaság jelentős részét. Ez különösen érvényes Európára. A politikai döntéshozók az emberi életek megmentése érdekében olyan karantént, korlátozásokat hoztak, amely a gazdaság összeomlásához vezetett. A válság a különböző gazdasági szektorokat teljesen eltérően érintette és érinti a második szakaszban. Az ipar ebben a fázisban majdnem normálisan működik, például Európában és Észak-Amerikában. Stagnál azonban a vasúti közlekedés. Különösen nagy a visszaesés néhány területen, így többek között a kereskedelemben, a vendéglátásban, a szállodaiiparban, átfogóan a turizmus egészében, a légit közlekedésben és a kulturális szférában is.

7. ábra
Az OECD növekedési előrejelzése (év/év, százalék)

Forrás: Napi.hu

Összegzően: Kínát kivéve az egész világon egy komoly recesszióval nézünk szembe a 2020-as évben, az OECD becslése szerint a világ GDP-je 2020-ban 4,2 százalékkal fog zsugorodni: Az Egyesült Államok esetében ez 3,7 százalékos GDP csökkenés. Különösen súlyos az

eurózónában a visszaesés, 7,5 százalékos, vagyis az Európai Unió a járvány nagy vesztese. Egyedül Kína az, amelyik 1,8 százalékos növekedést tud felmutatni, vagyis nincs recesszióban. A fejlett világ (ami alatt Európát és Észak-Amerikát értjük), a legrosszabbat elkerülte, vagyis a gazdaság nagy része fennmaradt, de számos cég, több lakossági réteg rendkívül súlyos helyzetbe került. Ezt ma még teljesen felmérni nem lehet, hogy mennyire tudnak a kormányok programjai segíteni a helyzetükön.

Súlyosak továbbá a COVID-válság szociális-foglalkoztatottsági hatásai a világban, azon belül Európában. A foglalkoztatottság nem omlott össze, de nőtt a munkanélküliség, illetve az alulfoglalkoztatottság. A válság különösen sújtotta a kis- és középvállalkozásokat és a már említett szolgáltatási- és turisztikai szférát. Különösen megnőtt a munkanélküliség az eurózónában a 25 év alattiak körében, amely egy év alatt 2020 végére 15 százalékról várhatóan 20 százalékra nő az Oxford Economics Institute szerint. A gazdasági, foglalkoztatási és szociális szempontból a COVID-válság leginkább a magánvállalkozókat, a szabadfoglalkozásúakat, az alacsony képzettségűeket és a már említett fiatalokat sújtotta.

A koronavírus-járvány hatása a nemzetközi kereskedelemre, a gazdasági együttműködésre, a globalizációra

A nemzetközi kereskedelem is jelentősen zsugorodott a fizikai távolságtartás, a határok lezárása, a lakossági fogyasztás csökkenése a turisztikai ipar összeomlása miatt. Az egészségügyi világválság különösen a járvány első szakaszában komoly bizalmi válságot is okozott a nemzetközi gazdasági együttműködéssel, szélesebb értelemben véve a globalizációval kapcsolatosan. Közismert, hogy a járvány első szakaszában Európában súlyos hiány volt a szükséges egészségügyi eszközökből. Ekkor mutatkoztak meg a túlhajtott globalizációnak, az egészségipari termékek nagy földrajzi távolságra, Ázsiába, főként Indiába és Kínába való kihelyezésének a negatív következményei. Európa túlzott függőségbe került a gyógyszeripar és kereskedelem területén. A hatóanyagok döntő többségét India állítja elő, a gyógyszereket pedig Kína. A járvány első szakaszában még a két ország között is nagy feszültség volt, mert India jó ideig megtagadta a hatóanyagok szállítását Kínának a gyógyszerek előállításához.

Nyilvánvaló, hogy a globalizáció, a nemzetközi gazdasági együttműködés nem szűnik meg a COVID-világjárvány következtében, de korrekciók mindenképpen lesznek. Az Európai Unióban felerősödött a gazdasági szuverenitás biztosítása, a távoli kereskedelmi láncoktól, a termelés kihelyezésétől való függőség, a kiszolgáltatottság jövőbeni megelőzése. Erről

tanúskodik, hogy az európai kormányok a kihelyezett termelés egy részét szeretnék visszatelepíteni vagy más kevésbé távoli régiókba áthelyezni. Kérdéses persze, hogy ehhez mennyire lesznek partnerek a gyógyszeripari- és forgalmazó cégek. Hiszen a profitmaximalizálás hajtotta őket, amikor irracionális földrajzi távolságokra helyezték ki a gyógyszergyártást. A kormányoknak ez a törekvése, amelyet relokalizációnak neveznek – ami a termelés vissza-, illetve máshova telepítését jelenti – nem lesz egyszerű folyamat. A kormányoknak ugyanis korlátozottak a pénzügyi és egyéb eszközei, ösztönzői, a célból, hogy a gyógyszeripari nagy cégeket adócsökkentéssel vagy más közvetlen pénzügyi támogatási formákkal erre rávegyék.

A kormányzati tervek között a relokalizációval kapcsolatosan fölmerül, hogy a globális láncok helyett inkább regionális integrációkkal oldják meg a termelés kihelyezését, átcsoportosítását a jövőben. Ilyen értelemben az Európai Unió szegényebb tagjai jöhetnek számításba, így Románia, Bulgária, továbbá Ukrajna, Moldova. Különösen felértékelődhet az Európai Unió és Észak-Afrika közötti regionális együttműködés e tekintetben is.

Különbségek és hasonlóságok a jelenlegi koronavírus-járvány okozta és a 2008-as pénzügyi gazdasági világválság között

Lényeges különbségek vannak a 2008-as gazdasági világválság és a COVID-válság között.

a.) Oka

A 2008-as válságot a pénzügyi, döntően a banki szféra diszfunkcionális működése váltotta ki. Az a válság pénzügyi válságként indult el és csak később okozott szélesebb gazdasági, szociális krízist. Különösen az Európai Uniót sújtotta. A COVID-válságot viszont egy máig ismeretlen eredetű egészségügyi katasztrófa indította el, amely csak közvetetten van kapcsolatban az emberi tevékenységgel. Nyilvánvaló a környezetvédelmi háttér, az emberiség behatolása a természet szinte valamennyi szegmensébe, a vadon élő állatokkal való érintkezés mindenképpen szerepet játszik a pandémiában. A COVID-válság egy természeti eredetű, egészségügyi katasztrófának tekinthető, eltérően a 2008-as válságtól.

b.) A válság kitörésének módja

A 2008-as pénzügyi válság bizonyos mértékben előre érzékelhető volt 2007-ben a banki szférában jelentkező diszfunkciók miatt. A világnak volt egy éve, ha nem is felkészülni, de a válság nem érthette teljesen váratlanul a pénzügyi gazdasági szférát. A COVID-válság ettől eltérően sokszerűen érte a világot. Eleve nem volt túl jó állapotban EU gazdasága, hiszen a

2008-as válságot követően szinte végig alacsony volt a gazdasági növekedés. 2019-ig az eurózóna mindösszesen 0,82 százalékos GDP növekedést tudott produkálni eltérően az USA évi 1,85 százalékos GDP bővülésétől, vagyis fele akkora volt a gazdasági növekedés Európában.

c.) Rendelkezésre álló válságkezelő tapasztalatok és mechanizmusok

Az Európai Uniónak 2008-2020 közötti számos válságkezelő mechanizmusa jött létre, vagyis lényegesen több tapasztalata van a COVID-válság gazdasági és szociális kezelésére, mint amivel 2008 előtt rendelkezett. Az egyik legfőbb tanulság az gazdaságpolitikai jellegű, mivel rendkívül vitatható a gazdasági növekedés szempontjából az a politika, amit az Európai Unió választott 2008 után. A megszorító politika egyértelműen hibás döntésnek bizonyult. A gazdasági adatok összehasonlításával ma már egyértelmű, hogy a más gazdaságpolitikát választó USA és Nagy-Britannia lényegesen jobb gazdasági növekedést tudott elérni, mint az Európai Unió. Egy nemrégiben készült tanulmány a XX. század több évtizedének gazdasági növekedését és állami eladósodását hasonlította össze. Eszerint az Európai Unióban (ill. ezen közösséghez ma tartozó országok adatait nézve a korábbi évtizedekben) a 2009-2019 között volt a legalacsonyabb a GDP növekedés és ekkor lett a legmagasabb az állami eladósodás. A GDP-arányos államadósság az előző évtizedhez képest 22 százalékkal nőtt, hiszen a kormányok a bankok megmentéséhez óriási összegekkel járultak hozzá és ezáltal eladósodtak.

d.) A válságok hatókörének különbségei

A 2008-as „globális pénzügyi válság” a kevés számú fejlett gazdaság válsága volt, vagyis csak jelképesen tekinthető „globálisnak”. A COVID-válság az első teljesen globális válság a II. világháború óta.

A válság és a jövedelmi egyenlőtlenségek

Korábban már szó esett, arról, hogy a válság leginkább a gyerekeket, a fiatalokat, az alacsony képzettségűeket sújtja elsősorban, illetve a kis- és közepes vállalkozásokat. Különösen drámai a helyzete azoknak az alacsony jövedelműeknek, akik elvesztették munkájukat. A szegények még szegényebbek lesznek. Különösen nagy a gondja azoknak a fiataloknak, akik kevésbé jó anyagi helyzetű családi háttérrel rendelkeznek. Az európai kormányok rendkívüli munkavállalási támogatásokkal próbálják kezelni a részleges munkanélküliséget, ill. a COVID-válság által leginkább sújtott, padlóra került szektoroknak, a turizmusnak, a légitözlekedésnek, a kulturális szférának, a szálloda- és vendéglátásnak a munka nélkül maradt dolgozóit. Ebben

a szociális szempontok mellett gazdasági érdekelttség is van, jelesen az, hogy megtartsák a munkaerő egy jelentős részét a súlyos helyzetben lévő szektorokban és cégekben, hogy a járvány elmúltával könnyebben újraindíthassák azok gazdasági tevékenységét. Jelentősnek tekinthetőek a legtöbb uniós országban a részleges munkanélküliséget enyhítő kormányzati támogatások, bár országonként eltérőek. Ezek például elérik Spanyolországban a GDP 2,2 százalékát, Franciaországban 1,5 százalékát, de Németországban ez csak 0,8 százalék. Ez természetesen függ az adott ország munkanélküliségi mutatóitól és termelési szerkezetétől. A rendkívüli munkavállalói támogatások Franciaországban elérik az érintett dolgozók nettó keresetének 84 százalékát, Németországban pedig 70 százalékát, de Szlovákiában is a 70 százalékot.

Ma még nehezen felmérhető, hogy a COVID-válság milyen mértékben növeli a jövedelmi egyenlőtlenségeket. Biztosra vehető, hogy több évtizedes negatív tendencia tovább fog romlani. Ezt a legújabb kutatási eredmények is megerősítették. A Thomas Piketty vezette, évek óta tartó nemzetközi összehasonlító elemzések legújabb eredményei is azt mutatják, hogy drámaian megnőttek a jövedelmi és vagyoni különbségek a világban. 1979 óta a leggazdagabb 1 százalék jövedelme 160 százalékkal nőtt, a jövedelmi táblán az alsó 90 százalék jövedelme pedig arányaiban zsugorodott, alacsonyabban nőtt, mint az átlagjövedelem.

Más aspektusból az elmúlt harminc évben, 1980-2020 között a leggazdagabb 10 százalék az összjövedelemnek már 53 százalékaival rendelkezik, amiből a leggazdagabb 1 százalék a világ összjövedelmének 20 százalékaival bír. Harminc év alatt 17 százalékról 20 százalékra nőtt az ő részesedésük. Az elmúlt három évtizedben a legszegényebb 50 százalék az összjövedelemnek mindösszesen 9 százalékaival rendelkezik. Még riasztóbbak a vagyoni különbségek. A kutatási eredmények szerint a világ lakosságának legszegényebb 50 százaléka semmilyen vagyonnal nem rendelkezik, még a leegalitáriusabb országokban is, maximálisan csak az országos összvagyonnak 5 százalékaival rendelkezik, pl. az élenjáró Svédországban is.

A nemzeti kormányok és a gazdaság fellendülésének elősegítése

A COVID-válság kezelésében mind a nemzeti kormányok, mind pedig az európai intézmények példa nélküli eszközökkel próbálják megmenteni a gazdaságot a visszaeséstől, azt helyreállítani, illetve élénkíteni.

Ténylegesen precedens nélkülinek tekinthető a monetáris és fiskális támogatások nagyságrendje és hatóköre. Ezek azt célozzák, hogy a gazdasági növekedés erőteljesebb és

célzottabb legyen. Az elmúlt hét hónapban az USA 3000 milliárd dollárt injekciózott a gazdaság fejlesztésére, az Európai Központi Bank már 1500 milliárd euró értékben vásárolta fel az eurózóna tagállamainak adósságát, meg azok adósságát további 500 milliárd eurónyi összeget helyezett kilátásba. Az Európai Unióban megállapodtak egy 750 milliárd eurós helyreállítási alapról, amelyet Next Generation EU eszköznek neveztek el. Ebből 390 milliárd euró a vissza nem térítendő támogatás és 360 milliárd a kölcsön. A tekintetben történelminek nevezhető, hogy a kölcsönt közösen veszi fel az Európai Unió és ad ebből kedvezményes hitelt az azt kérő tagállamoknak. Történelminek azért nevezhető, mert korábban mind Németország, mind több tagállam, elsősorban az északiak mereven elzárkóztak bármiféle adósságkezelés közösségi szintre emelésétől. Ezzel együtt a kép azért összetettebb, a pohár csak félig van tele. A gazdaság helyreállítására és élénkítésére, amíg az Egyesült Államok a GDP 10,7 százalékát fordítja, az Európai Unió az össz GDP-jének csak kevesebb, mint a felét, 4,6 százalékát. Az Európai Unió által nagyrészt elfogadott 2021-2027-es költségvetés 1074 milliárdja és a korábban említett 750 milliárdos helyreállítási alap együttesen sem biztos, hogy elegendő lesz az EU gazdasági dinamizálására.

A nemzeti kormányok már számos lépést tettek eddig, így az adócsökkentéssel, máshol az adófizetés későbbre halasztásával, vagy más kötelezettségek, tartozások visszatérítésének a későbbre halasztásával próbálják a vállalkozásokat és a polgárokat átsegíteni a válságon. E tekintetben is fontos volt, hogy az Európai Központi Bank tehermentesítette az adósságok felvásárlásával a tagállami költségvetéseket. Mindezt az is megkönnyítette, hogy a jelenlegi rendkívül alacsony kamatok miatt, a hitelfelvétel körülményei rendkívül kedvezőek. Közép- és hosszabb távon azonban az eurózóna államainak mostani eladósodása a kamatok emelésével gondokat is okozhat.

Európa jövője a koronavírus után

Az OECD értékelése szerint minimálisan két év kell, hogy a globális GDP elérje a járvány előtti állapotot. Nagyok azonban a térbeli eltérések. Kína, amely az egyetlen fejlett gazdaság, amelyik nem esett recesszióba 2020-ban, a korábbi évek több mint 6 százalékos növekedéséhez képest, az idén csak 1,8 százalékos növekedés várható. 2021 végén a GDP-je várhatóan 10 százalékkal több lesz 2019-hez képest. Az USA-t a COVID-válság jobban érintette, de jövő év végére vélhetően újra eléri a járvány előtti szintet. Az Európai Unió tekinthető a nagy vesztesnek, mert csak 2022-ben éri el a 2019-es szintet. A helyreállítás, illetve a fellendülés középtávon várható a világban, de az Európai Unió növekedési üteme alacsonyabb lesz. Az USA-ban évi 2 százalék várható, az EU-ban csak évi 1 százalékos GDP növekedést prognosztizálnak. Mindez azt

jelenti, hogy Kínának tovább nő a világgazdasági súlya, míg Észak-Amerika veszít valamelyest a súlyából, de különösen az Európai Uniót érinti ez a tendencia. A prognózisok természetesen bizonytalanok, és a becslések is eltérnek, más előrejelzései vannak az OECD-nek, mint az Európai Bizottságnak. A gazdaságok helyreállítása függ többek között az oltási kampányok hatékonyságától és az államok együttműködésétől. Ha újra fellángol a járvány és bekövetkezik a szakértők egy része által jósolt COVID 3. szakasza, akkor a kormányok újra korlátozni fogják a gazdasági tevékenységet. A COVID-válság rámutatott arra, hogy Európában, de általában is a fejlett világban nem megfelelőek a digitális képességek, sem a digitális infrastruktúra. Ez a krízis rávilágított arra is, hogy a szociális támogatási rendszerekben nagyon sok országban komoly hiányosság van.

Az európai kormányoknak ezért célzottabban kell segíteniük a járvány által sújtott rétegeket, cégeket, szektorokat és személyeket. Az OECD szerint három prioritást kell követniük: 1. A meghatározó termékekbe és szolgáltatásokba kell beruházniuk, nevezetesen az oktatásba, az egészségügybe, a fizikai és digitális infrastruktúrába. 2. Mindent meg kell tenniük, hogy fékezzék, csökkentsék a szegénységet és a jövedelmi egyenlőtlenségeket. 3. A nemzetközi együttműködést is fejleszteni kell, mert a globális COVID-válságot nem lehet megoldani egy országon belül. Az európai kormányoknak is kerülniük kell a protekcionista gazdasági lépéseket és a bezárkózást.

Gazdasági szektorok

Tekintettel arra, hogy az ipar a COVID 2. hulláma idején majdnem normálisan működött, így a perspektívái is biztatóak. A helyreállítás nehezebb lesz a kereskedelemben, a vendéglátásban, a szállodaiiparban. Nagy nyitott kérdés a turizmus és ezzel összefüggésben a légitözlekedés, amely annak függvénye, hogy lesz-e COVID 3. hullám? Továbbá annak is, hogy ugyanott folytatja-e a fejlett világ a COVID-válság után az életmódját, mint ahol abbahagyta pl. a túlzottan tekintett turizmus terén?

A fellendülés alakja

A nyári rövid, V alakú fellendülés tapasztalatai alapján és számos tényező következtében jelenleg V alakúnak tűnik jelenleg a helyreállítás és élénkülés. Ezt a prognózist megerősítik azok a már említett rendkívül nagymértékű nemzeti kormányzati és európai uniós intézményi támogató programok, a jegybanki pénzügyi ösztönző eszközök, amelyekkel az európai gazdaság működését a COVID 2. hulláma alatt mesterségesen életben tudták tartani. Továbbá

2021-ben a tömeges oltások is esélyt adnak a viszonylag gyors kilábalásra. E téren is szükséges az óvatos prognosztizálás. Van még egy dolog, amely a kilábalást erősítheti, nevezetesen, hogy azoknak a háztartásoknak, amelyek lényegesen kevesebbet fogyasztottak, megmaradt a jövedelmük. Az USA-ban 2020-ban a lakosságnak közel 10 százalékkal több volt a megtakarítása, mint 2019-ben, ez 5 százalék fölötti Franciaország, Japán, Hollandia, Spanyolország esetében is. A megtakarítások európai uniós átlaga 3,4 százalékkal magasabb volt, mint tavaly. A járvány lecsengésével, a fizikai és utazási korlátozások megszűnésével a lakosság fogyasztása is meg fog nőni. Mindezen tényezők együttesen a gazdaság helyreállítását és fellendülését fogják szolgálni.

7. ÖSSZEGRZÉS

A világ egy olyan világméretű járvány és gazdasági válság közepette van, amely egy éve még elképzelhetetlennek tűnt. A 2020-as év minden ember életében emlékezetes marad. A világjárvány következményei előre jelzik a globalizáció folyamatának mély és tartós átalakulását. Az egészségügyi és gazdasági válság új válaszokat és új irányokat követel. A járvány után kialakuló új világban szigorúbb bevándorlási szabályok, újonnan felállított kereskedelmi és beruházási korlátok és technológiai függetlenítés, szétválasztás lesz a jellemző, amelyeket az államok fognak megalkotni és végrehajtani, nem pedig a nemzetközi intézmények.¹⁵⁶ A globális gazdaság és a nemzetközi rend alapvető átalakítása valójában már jó ideje zajlik. Néhány multilaterális intézmény már marginalizálódott is. A WTO példaként szolgálhat a részben megbénult vitarendezési rendszerével.¹⁵⁷ A közelmúltbeli migrációs válságok sorozatára reagálva már számos országban megerősítették a bevándorlási szabályokat. A globális kereskedelmi korlátozások az elmúlt néhány évben egyre több helyen fordulnak elő és nem korlátozódnak csak az USA és Kína közötti gazdasági kapcsolatokra.¹⁵⁸ Az Európai Unió, amely hagyományosan nyitott a nemzetközi kereskedelemre, a közelmúltban határozott álláspontot foglalt abbéli hajlandóságában, hogy erőteljesebb dömpingellenes vámokat, kiegyenlítő intézkedéseket, kereskedelmi szankciókat és stratégiai beruházási átvilágítást vezessenek be.¹⁵⁹ A technológiai szétválasztás – amelyet Kína és az USA is tapasztal a globális technológiai fölényért folytatott versenyben – fontos része a kereskedelmi háborúnak.¹⁶⁰ Úgy tűnik, hogy az Európai Bizottság az amerikai technológiai vállalatok ellen folytatott versenyjogi eljárásai is ennek a folyamatnak az egyik elemét képezik. Még mindig nyitott kérdés, hogy a nemzeti államok felemelkedéséhez vagy a világ olyan kisebb entitásokra bomlásához vezet, ahol a helyi hatalmi fölényben lévő államok körüli regionális gazdasági blokkok egymással versengenek a globális hatalmi játékban.¹⁶¹

¹⁵⁶ Ian Bremmer, TIME (2020)

¹⁵⁷ WTO: Introduction to the WTO dispute settlement system. Forrás:

https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/disp_settlement_cbt_e/c1s3p3_e.htm Letöltve 2020.12.03.

¹⁵⁸ WTO (2018)

¹⁵⁹ Hans von der Burchard, Jacopo Barigazzi and Kalina Oroschakoff, Politico (2019)

¹⁶⁰ Cheng Ting-Fang and Lauly Li, Nikkei (2019)

¹⁶¹ Robert D. Kaplan, Bloomberg (2020)

IRODALOMJEGYZÉK

Könyvek, folyóiratok:

- Bedő Iván (2020): Szuripróba. HVG 2020. augusztus 20. 34. szám p. 32-33.
- Daczi Dóra (2020): Berozsdásodás. HVG 2020. szeptember 17. 38. szám p. 37-38.
- Farkas Zoltán (2020): Ki mit vesz, úgy ítél. HVG 2020. május 14. 20. szám p. 54-55.
- Fokasz Oresztész-Kovács Gábor (2020): És mégis mozog. HVG 2020. április 23. 17. szám p. 52-53.
- Gáti Júlia (2020): Láncszakadás. HVG 2020. március 19. 12. szám p. 62-63.
- Gyenis Ágnes (2020): Megrövidítve. HVG 2020. szeptember 3. 36. szám p. 56-57.
- Gyenis Ágnes (2020): Vágyak és valóság. HVG 2020. szeptember 17. 38. szám p. 41-42.
- Keresztes Imre (2020): Éhezés és fölösleg. HVG 2020. május 28. 22. szám p. 22-23.
- Keresztes Imre (2020): Mellékhatások. HVG 2020. május 21. 21. szám p. 24-25.
- Keresztes Imre (2020): Odapörköelve. HVG 2020. szeptember 24. 39. szám p. 61-62.
- Keresztes Imre (2020): Pillangóhatás. HVG 2020. május 7. 19. szám p. 27-28.
- Kovács Gábor (2020): Munkás otthon. HVG 2020. augusztus 13. 33. szám p. 46-47.
- Kovács Gábor (2020): Paradicsompara. HVG 2020. március 26. 13. szám p. 58-59.
- Nagy Gábor (2020): A Nagy Leállás éve. HVG 2020. április 23. 17. szám p. 22-24.
- Nagy Gábor (2020): Biztosan bizonytalan. HVG 2020. július 2. 27. szám p. 22-23.
- Nagy Gábor (2020): Egymást minősítik. HVG 2020. április 9. 15. szám p. 24-25.
- Nagy Gábor (2020): Kockázatos mellékhatások. HVG 2020. március 12. 11. szám p. 22-23.
- Németh András (2020): Nem csak az ág húzza. HVG 2020. április 30. 18. szám p. 24-25.
- Petschnig Mária Zita (2020): Mélyrepülésben. Élet és Irodalom 2020. szeptember 11.
- Várhegyi Éva (2020): Pozitív kilátás? Élet és Irodalom 2020. október 9.

Internetes források:

Adam Taylor, The Washington Post (2020): Finally, China manufactures a ballpoint pen all by itself.

Forrás: <https://www.smh.com.au/world/finally-china-manufactures-a-ballpoint-pen-all-by-itself-20170119-gtu6ex.html> Letöltve 2020.11.29.

Akshat Sogani (2020): The Great Lockdown vs. The Great Depression and the 2008 Global Financial Crisis. Forrás: <https://www.e-ir.info/2020/07/02/the-great-lockdown-vs-the-great-depression-and-the-2008-global-financial-crisis/> Letöltve 2020.12.08.

Alan Wolff (2020): COVID-19 and the future of world trade. Forrás: <https://voxeu.org/content/covid-19-and-future-world-trade> Letöltve 2020.12.08.

AMIS (2020/a): Market Monitor. Forrás: <http://www.amis-outlook.org> Letöltve: 2020.11.29.

AMIS (2020/b): The role of transparency in avoiding a COVID-19 induced food crisis. Forrás: <http://www.amis-outlook.org/mobile/news/detail/en/c/1152953/> Letöltve 2020.12.08.

Andrea Fuchs, Lennart Kaplan, Krisztina Kis-Katos, Sebastian S. Schmidt, Felix Turbanisch, Feicheng Wang (2020): Chinas's mask diplomacy: Political and business ties facilitate access to critical medical goods during the coronavirus pandemic. Forrás: <https://voxeu.org/article/china-s-mask-diplomacy> Letöltve: 2020.11.29.

Andrew Osterland, CNBC (2020): Here are key ways the coronavirus crisis differs from the Great Recession. Forrás: <https://www.cnbc.com/2020/05/27/here-are-key-ways-coronavirus-crisis-differs-from-the-great-recession.html> Letöltve 2020.12.08.

Anthea Roberts and Nicolas Lamp, Barron's (2020): Is the Virus Killing Globalization? There's No One Answer. Forrás: <https://www.barrons.com/articles/is-the-virus-killing-globalization-theres-no-one-answer-51584209741> Letöltve 2020.12.03.

Arne Delfs, Christoph Rauwald and Oliver Sachgau (2020): Germany Holds Of for Cash-for-Clunkers Plan Until Early June. Forrás: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-05-05/vw-bmw-take-plea-for-cash-for-clunkers-aid-straight-to-merkel> Letöltve: 2020.11.29.

ASME (2020): Rethinking China. Forrás: <https://www.asme.org/topics-resources/content/rethinking-china> Letöltve 2020.12.09.

Barthélémy Bonadio (2020): The role of global supply chains in the COVID-19 pandemic and beyond. Forrás: <https://voxeu.org/article/role-global-supply-chains-covid-19-pandemic-and-beyond> Letöltve 2020.12.09.

Bryce Baschuk (2020): A Trade Collapse that's Heading Into the History Books. Forrás: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-26/supply-chain-latest-a-trade-plunge-worthy-of-the-history-books> Letöltve 2020.11.29.

Centre for Economic Policy Research (2015): The Global Trade Slowdown: A New Normal? Forrás: https://voxeu.org/sites/default/files/file/Global%20Trade%20Slowdown_nocover.pdf Letöltve 2020.12.08.

CFI: Industry Analysis. Forrás: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/strategy/industry-analysis-methods/> Letöltve 2020.12.09.

Cheng Ting-Fang and Lauly Li, Nikkei (2019): The great US-China tech decoupling: Where are we now? Forrás: <https://asia.nikkei.com/Economy/Trade-war/The-great-US-China-tech-decoupling-Where-are-we-now> Letöltve 2020.12.03.

Christina Banks (2019): Health, Safety, Well-Being and Economic Security Implications of Gig Work: An Interdisciplinary Perspective. Forrás: https://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/events-training/events-meetings/world-day-for-safety/33thinkpieces/WCMS_674004/lang--en/index.htm Letöltve 2020.12.08.

Chritine Chou (2020): Cainiao 'green channel' speeds medical supply delivery during virus outbreak. Forrás: <https://www.alizila.com/cainiao-green-channel-speeds-medical-supply-delivery-coronavirus/> Letöltve 2020.11.29.

Clingendael (2020): COVID-19 Impact on the Value Chain – Conceptual paper. Forrás: https://www.clingendael.org/sites/default/files/2020-06/Conceptual_paper_COVID-19_Impact_on_the_Value_Chain_June_2020.pdf Letöltve 2020.12.11.

CNBC (2020) Forrás: <https://www.cNBC.com/2020/09/14/amazon-to-hire-100000-more-workers-in-its-latest-job-sprees-this-year.html> Letöltve 2020.11.29.

Costas Paris, The Wall Street Journal (2020): Coronavirus Hits Shipping as China Port Traffic Slides. Forrás: <https://www.wsj.com/articles/coronavirus-hits-shipping-as-china-port-traffic-slides-11580928711> Letöltve 2020.12.08.

D. Ravi Kanth (2020): COVID-19: EU calls for eliminating tariffs on pharma and medical goods. Forrás: <https://twn.my/title2/wto.info/2020/ti200619.htm> Letöltve 2020.12.08.

Dalia Marin (2020): The Economic Consequences of Disrupted Global Supply Chains. Forrás: <https://www.project-syndicate.org/commentary/covid19-economic-recovery-must-boost-demand-by-dalia-marin-2020-06?barrier=accesspaylog> Letöltve 2020.12.08.

David Simchi-Levi and Edith Simchi-Levi (2020): We Need a Stress Test for Critical Supply Chains. Forrás: <https://hbr.org/2020/04/we-need-a-stress-test-for-critical-supply-chains> Letöltve 2020.12.09.

Deborah Cowen (2007): A Geography of Logistics: Market Authority and the Security of Supply Chains. Forrás: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00045601003794908> Letöltve 2020.12.09.

Doug Palmer and Finbarr Bermingham, Politico (2019): U.S. policymakers worry about China 'weaponizing' drug exports. Forrás: <https://www.politico.com/news/2019/12/20/policymakers-worry-china-drug-exports-088126> Letöltve 2020.12.03.

Duane W. Layton, Jing Zhang, Heng Li, Mayer Brown (2020): The Impact of COVID-19 on the US-China Trade Relationship. Forrás: <https://www.mayerbrown.com/en/perspectives-events/publications/2020/03/the-impact-of-covid-19-on-the-us-china-trade-relationship#Six> Letöltve 2020.12.03.

Duke University (2016): Global Value Chains: Concept and Tools. Forrás: <https://globalvaluechains.org/concept-tools> Letöltve 2020.12.09.

ECB (2017): The impact of global value chains on the macroeconomic analysis of the euro area. Forrás: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ebart201708_02.en.pdf?a6d745eb9062a4217e27320c9ad7cef5 Letöltve 2020.12.09.

ECB (2019): The impact of global value chains on the euro area economy. Forrás: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op221~38185e6936.en.pdf> Letöltve 2020.12.09.

ECONSTOR (2016): Global value chain configuration: A review and research agenda. Forrás: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/206364/1/brq-v20-i2-p137-150.pdf> Letöltve 2020.12.09.

Edward White (2020): Inside Samsung's fight to keep its global supply chain running. Forrás: <https://www.ft.com/content/493c84e1-ccc5-484f-b6cb-096c33bc8a36> Letöltve 2020.11.29.

Emma Brandon-Jones, Brian Squire, Chad W. Autry and Kenneth J. Petersen (2014): A contingent resource-based perspective of supply chain resilience and robustness. Forrás: https://www.academia.edu/32705868/A_CONTINGENT_RESOURCE_BASED_PERSPECTIVE_OF_SUPPLY_CHAIN_RESILIENCE_AND_ROBUSTNESS Letöltve 2020.12.09.

Enda Curran, Bloomberg (2020): Urgent Demand for Medical Equipment Is Making Air Cargo Fees 'Absolutely Crazy'. Forrás: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-30/-absolutely-crazy-air-cargo-fees-highlight-supply-chain-squeeze> Letöltve 2020.12.08.

European Commission (2010): Common principles governing external funding. Forrás: https://cdn1.euraxess.org/sites/default/files/policy_library/common_principles_14_october_2010.pdf
Letöltve 2020.12.08.

European Commission (2013): Global value chains, global innovation networks and economic performance. Forrás: https://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/expert-groups/i4g-oecd_workshop_gvc_and_gin.pdf Letöltve 2020.12.09.

European Commission (2020/a): Trade policy reflections beyond the COVID-19 outbreak. Forrás: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/july/tradoc_158859.07.01%20Chief%20Economist%20Note%202020%20Final.pdf Letöltve 2020.12.09.

European Commission (2020/b): European Economic Forecast. Forrás: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip132_en.pdf Letöltve 2020.12.11.

European Digital Industry Alliance (2018): High level analysis of the digital industry global value chain. Forrás: <https://digitalindustryalliance.eu/wp-content/uploads/2018/06/D1.1-High-level-analysis-of-the-digital-industry-global-value-chain.pdf> Letöltve 2020.12.09.

European Parliament (2020/a): Uncertainty and the Pandemic Shock. Forrás: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/658199/IPOL_IDA\(2020\)658199_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/658199/IPOL_IDA(2020)658199_EN.pdf) Letöltve 2020.12.11.

European Parliament (2020/b): The Euro Area After COVID-19. Forrás: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/658197/IPOL_IDA\(2020\)658197_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/658197/IPOL_IDA(2020)658197_EN.pdf) Letöltve 2020.12.11.

European Parliament (2020/c): Uncertainty and Monetary Policy in the Euro Area. Forrás: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/658196/IPOL_IDA\(2020\)658196_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/658196/IPOL_IDA(2020)658196_EN.pdf) Letöltve 2020.12.11.

European Parliament (2020/d): Rethinking Monetary and Fiscal Policy in the Post-COVID Euro Area. Forrás: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/658198/IPOL_IDA\(2020\)658198_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/658198/IPOL_IDA(2020)658198_EN.pdf) Letöltve 2020.12.11.

European Parliament's Committee on Economic and Monetary Affairs (2020): Monetary-Fiscal Nexus After the Crisis. Forrás: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/658202/IPOL_STU\(2020\)658202_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/658202/IPOL_STU(2020)658202_EN.pdf) Letöltve 2020.12.08.

FAO (2010): Price Surges in Food Markets. Forrás: http://www.fao.org/docs/up/easypol/822/price-surges_food_markets_264en.pdf Letöltve 2020.12.08.

FAO (2015-16): Food self-sufficiency and international trade: a false dichotomy? Forrás: <http://www.fao.org/3/a-i5222e.pdf> Letöltve 2020.12.08.

Felicity Duncan (2020): Coronavirus Downturn vs. Global Financial Crisis. Forrás: <https://www.intuition.com/coronavirus-downturn-vs-global-financial-crisis/> Letöltve 2020.12.08.

Frank Pisch (2020): Theory and evidence from just-in-time supply chains. Forrás: <https://voxeu.org/article/just-time-supply-chains-after-covid-19-crisis> Letöltve 2020.12.09.

Gary Gereffi (1994): Commodity chains and global capitalism. Forrás: https://www.researchgate.net/publication/281870191_The_Organization_of_Buyer-Driven_Global_Commodity_Chains_How_US_Retailers_Shape_Overseas_Production_Networks Letöltve 2020.12.09.

Gary Gereffi (2012): Why the World Suddenly Cares About Global Supply Chains. Forrás: https://www.researchgate.net/publication/232809324_Why_the_World_Suddenly_Cares_About_Global_Supply_Chains Letöltve 2020.12.09.

Gary Gereffi and Stacey Frederick (2010): The Global Apparel Value Chain, Trade and the Crisis. Forrás: https://www.researchgate.net/publication/289254583_The_Global_Apparel_Value_Chain_Trade_and_the_Crisis Letöltve 2020.12.09.

Gary Gereffi, John Humphrey and Timothy Sturgeon (2005): The governance of global value chains. Forrás: http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/fisheries/docs/GVC_Governance.pdf Letöltve 2020.12.09.

George Nott, Steve Farrell (2020): Coronavirus: Ocado turns away new orders as online services creak under strain. Forrás: <https://www.thegrocer.co.uk/online/coronavirus-ocado-turns-away-new-orders-as-online-services-creak-under-strain/602934.article> Letöltve 2020.11.29.

GKI Gazdaságkutató Zrt. (2020): Előrejelzés 2020-21-re. Forrás: <https://www.gki.hu/wp-content/uploads/2020/09/GKI-sajtoanyag-200930.pdf> Letöltve 2020.12.11.

Hans von der Burchard, Jacopo Barigazzi and Kalina Oroschakoff, Politico (2019): Here comes European protectionism. Forrás: <https://www.politico.eu/article/european-protectionism-trade-technology-defense-environment/> Letöltve 2020.12.03.

Helier Cheung, BBC (2020): Covid-19: Why Hong Kong's 'third wave' is a warning. Forrás: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-53596299> Letöltve 2020.12.08.

Henry Farrell and Abraham Newman, Foreign Affairs (2020): Will the Coronavirus End Globalization as We Know It? Forrás: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2020-03-16/will-coronavirus-end-globalization-we-know-it> Letöltve 2020.12.03.

hvg.hu (2020): A Pfizer állítja: 90%-os védelmet nyújt a védőoltása a koronavírus ellen. Forrás: https://hvg.hu/tudomany/20201109_koronavirus_vedooltas_pfizer_vakcina_bointech_kiserlet Letöltve 2020.11.29.

Ian Bremmer, TIME (2020): Why COVID-19 May be a Major Blow to Globalization. Forrás: <https://time.com/5796707/coronavirus-global-economy/> Letöltve 2020.12.03.

Ilyés Márton, Juhász-Dóra Katalin, Kiss Veronika, Miklós Ilona, Vajkai Éva, Vakhal Péter (2016): A globális-értékláncok – elméleti alapok és számbavételi lehetőségek. Forrás: http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2613/1/Nkzi_163.pdf Letöltve 2020.12.08.

IMF (2020/a): Food Markets During COVID-19. Forrás: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/covid19-special-notes/en-special-series-on-covid-19-food-markets-during-covid-19.ashx> Letöltve 2020.12.08.

IMF (2020/b): World Economic Outlook: A Long and Difficult Ascent, 2020 october. Forrás: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WEO/2020/October/English/text.ashx> Letöltve 2020.12.08.

IMF (2020/c): Central Bank Operational Risk Considerations for COVID-19. Forrás: <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/covid19-special-notes/en-special-series-on-covid-19-central-bank-operational-risk-considerations-for-covid-19.ashx> Letöltve 2020.12.09.

IMF (2020/d): Regional Economic Outlook: Europe. Forrás: <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/REO/EUR/2020/October/English/text.ashx?la=en> Letöltve 2020.12.11.

IMF (2020/e): Fiscal Monitor: Policies for the Recovery. Forrás: <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/fiscal-monitor/2020/October/English/text.ashx?la=en> Letöltve 2020.12.11.

International Economy (2009): World trade has been collapsing faster than global GDP – indeed, faster than at any time since the Great Depression. How is this possible? Forrás: http://www.international-economy.com/TIE_Sp09_WorldTrade.pdf Letöltve 2020.12.08.

International Trade Center, Market Access Map. Forrás: <https://macmap.org/en/covid19> Letöltve 2020.11.29.

J.R. Reed, CNBC (2019): President Trump ordered US firms to ditch China, but many already have and more are on the way. Forrás: <https://www.cnbc.com/2019/09/01/trump-ordered-us-firms-to-ditch-china-but-many-already-have.html> Letöltve 2020.12.03.

Jack Ewing (2009): Car-Scrapping Plans – Germany’s Lessons. Forrás: <https://www.spiegel.de/international/business/cash-for-clunkers-car-scrapping-plans-germany-s-lessons-a-623362.html> Letöltve 2020.11.29.

Janyce McGregor, CBC (2020): Revised NAFTA will not take effect on June 1, as Trump had hoped. Forrás: <https://www.cbc.ca/news/politics/tuesday-nafta-june-coming-into-effect-1.5516490> Letöltve 2020.12.03.

Jeanne Whalen, The Washington Post (2019): Commission that advises Congress on China warns of prolonged strategic competition. Forrás: <https://www.washingtonpost.com/business/2019/11/14/commission-that-advises-congress-china-warns-prolonged-strategic-competition/> Letöltve 2020.12.03.

John Hopkins Coronavirus Resource Center (2020). Forrás: <https://coronavirus.jhu.edu/map.html> Letöltve 2020.12.03.

John Humphrey and Hubert Schmitz (2002): How Does Insertion in Global Value Chains Affect Upgrading in Industrial Clusters? Forrás: https://www.researchgate.net/publication/24087684_How_Does_Insertion_in_Global_Value_Chains_Affect_Upgrading_in_Industrial_Clusters Letöltve 2020.12.09.

Juan Buchenau and Carlos E. Cuevas (2020): The calm before the storm? The impact of COVID-19 on cooperative financial institutions. Forrás: <https://blogs.worldbank.org/psd/calm-storm-impact-covid-19-cooperative-financial-institutions> Letöltve 2020.12.08.

Julia Alexander (2020): The entire world is streaming more than ever – and it’s straining the internet. Forrás: <https://www.theverge.com/2020/3/27/21195358/streaming-netflix-disney-hbo-now-youtube-twitch-amazon-prime-video-coronavirus-broadband-network> Letöltve 2020.11.29.

Karina Fernandez-Stark, Penny Bamber and Gary Gereffi (2012): Upgrading in Global Value Chains: Addressing the Skills Challenge in Developing Countries. Forrás: https://gvcc.duke.edu/wp-content/uploads/2012-09-26_Duke_CGIC_OECD_background_paper_Skills_Upgrading_inGVCs.pdf Letöltve: 2020.11.29.

Kevin P. Gallagher and James L. Worrell (2008): Organizing IT to promote agility. Forrás: https://www.researchgate.net/publication/225544969_Organizing_IT_to_promote_agility Letöltve 2020.12.09.

Kim Byung-ho, Kim Si-gyun and Minu Kim (2020): Korean-made COVID.19 testing kits demanded by over 100 countries. Forrás: <https://pulsenews.co.kr/view.php?year=2020&no=374050> Letöltve 2020.11.29.

Kiss Judit (2018): Átalakulóban a világkereskedelem? Forrás: https://mta.hu/data/dokumentumok/doktori_tanacs/VilagKer-KissJ-VTT191218.pdf Letöltve 2020.12.11.

Marc-Olivier Strauss-Kahn (2020): Can we compare the COVID-19 and 2008 crises? Forrás: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/can-we-compare-the-covid-19-and-2008-crises/> Letöltve 2020.12.08.

María Jesús Sáenz and Elena Revilla (2014): Creating More Resilient Supply Chains. Forrás: <https://sloanreview.mit.edu/article/creating-more-resilient-supply-chains/> Letöltve 2020.11.29.

McKinsey (2020): Medtech's call to action: Meeting the demand surge caused by COVID-19. Forrás: <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Pharmaceuticals%20and%20Medical%20Pr oducts/Our%20Insights/Medtechs%20call%20to%20action%20Meeting%20the%20demand%20surge %20caused%20by%20COVID%2019/Medtechs-call-to-action-Meeting-the-demand-surge-caused-by-COVID-19-vF.pdf?shouldIndex=false> Letöltve 2020.12.09.

Mikkel Hippe Brun (2020): Rethinking global supply chains in face of coronavirus. Forrás: <https://hub.tradeshift.com/tradeshift-blog/rethinking-global-supply-chains-in-face-of-coronavirus> Letöltve 2020.12.08.

Minghe Hu (2020): JD.com rolls out fleet of autonomous delivery van sas online shopping giants embrace unmanned operations. Forrás: <https://www.scmp.com/tech/e-commerce/article/3106588/jdcom-rolls-out-fleet-autonomous-delivery-vans-online-shopping> Letöltve 2020.11.29.

MNB (2020): Inflációs jelentés. Forrás: <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/inflacios-jelentes/2020-09-24-inflacios-jelentes-2020-szeptember> Letöltve 2020.12.11.

Morgan Carbon honlap (Termékek és piacok): <http://www.morgancarbon.com/hu/termekek-es-piacok/>

Napi.hu (2020): Lehangoló grafikonok – így pusztít a koronavírus-járvány. Forrás: https://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/lehangolo-grafikonok-igy-pusztit-a-koronavirus-jarvany.701454.html Letöltve 2020.12.13.

Neil Irwin, The New York Times (2020): Don't Lose the Thread. The Economy Is Experiencing an Epic Collapse of Demand. Forrás: <https://www.nytimes.com/2020/06/06/upshot/coronavirus-economic-crisis.html> Letöltve 2020.12.08.

Nitish Jain (2016): Recovering from Supply Interruptions: The Role of Sourcing Strategies. Forrás: https://www.researchgate.net/publication/314465606_Recovering_from_Disruptions_The_Role_of_Sourcing_Strategy Letöltve 2020.12.09.

OECD adatbank/a. Forrás: <https://oec.world/en/profile/country/cri> Letöltve 2020.11.29.

OECD adatbank/b. Forrás:

<https://oec.world/en/profile/country/deu?tradeFlowSelectorComparision=flow1&productSectionsSelector=productSection6> Letöltve: 2020.11.29.

OECD (2013): Interconnected Economies: Benefiting From Global Value Chains. Forrás: [https://www.oecd.org/mcm/C-MIN\(2013\)15-ENG.pdf](https://www.oecd.org/mcm/C-MIN(2013)15-ENG.pdf) Letöltve 2020.12.08.

OECD (2015): Participating of developing countries in global value chains. Forrás: <https://www.oecd.org/countries/mozambique/Participation-Developing-Countries-GVCs-Summary-Paper-April-2015.pdf> Letöltve 2020.12.09.

OECD (2018): Multinational Enterprises in the Global Economy: Heavily Debated but Hardly Measured. Forrás: <https://www.oecd.org/industry/ind/MNEs-in-the-global-economy-policy-note.pdf> Letöltve 2020.12.09.

OECD (2020/a): COVID-19 and international trade: Issues and actions. Forrás: <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/covid-19-and-international-trade-issues-and-actions-494da2fa/> Letöltve 2020.12.08.

OECD (2020/b): Food Supply Chains and COVID-19: Impacts and Policy Lessons. Forrás: <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/food-supply-chains-and-covid-19-impacts-and-policy-lessons-71b57aea/> Letöltve 2020.12.08.

OECD (2020/c): The Face Mask Global Value Chain in the COVID-19 Outbreak: Evidence and Policy Lessons. Forrás: <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-face-mask-global-value-chain-in-the-covid-19-outbreak-evidence-and-policy-lessons-a4df866d/> Letöltve 2020.12.09.

OECD (2020/d): The territorial impact of COVID-19: Managing the crisis across levels of government. Forrás: <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-territorial-impact-of-covid-19-managing-the-crisis-across-levels-of-government-d3e314e1/> Letöltve 2020.12.08.

OECD (2020/e): Government support and the COVID-19 pandemic. Forrás: <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/government-support-and-the-covid-19-pandemic-cb8ca170/> Letöltve 2020.12.08.

OECD (2020/f): Trade Policy Implications of Global Value Chains. Forrás: https://issuu.com/oecd.publishing/docs/trade_policy_implications_of_global Letöltve 2020.12.09.

OECD (2020/g): Trade Interdependencies in COVID-19 Goods. Forrás: <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/trade-interdependencies-in-covid-19-goods-79aaa1d6/> Letöltve 2020.12.09.

OECD and The World Bank (2017): Inclusive Global Value Chains. Forrás: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264249677-en.pdf?expires=1607536834&id=id&accname=guest&checksum=03BE3179EBF7B8312345125BBAAC3FA1> Letöltve 2020.12.09.

OECD Economic Outlook. Forrás: https://www.oecd-ilibrary.org/economics/data/oecd-economic-outlook-statistics-and-projections_eo-data-en Letöltve 2020.12.13.

OECD Employment Outlook (2020): Worker Security and the COVID-19 Crisis. Forrás: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/1686c758-en/1/3/1/index.html?itemId=/content/publication/1686c758-en&_csp_=fc80786ea6a3a7b4628d3f05b1e2e5d7&itemIGO=oecd&itemContentType=book Letöltve 2020.12.03.

OECD Policy Responses to Coronavirus (2020): Rebuilding tourism for the future: COVID-19 policy responses and recovery. Forrás: <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/rebuilding-tourism-for-the-future-covid-19-policy-responses-and-recovery-bced9859/> Letöltve 2020.12.03.

OECD: Global Value Chains. Forrás: <https://www.oecd.org/industry/ind/global-value-chains.htm> Letöltve 2020.12.09.

OECD-UNIDO (2019): Integrating Southeast Asian SMEs in Global Value Chains: Enabling Linkages with Foreign Investors. Forrás: https://www.unido.org/sites/default/files/files/2019-02/OECD_UNIDO_Report_Integrating_Southeast_Asian_SMEs_in_GVCs.PDF Letöltve: 2020.11.29.

Prad Nathan (2020): You can now get contact-free deliveries. Forrás: <https://foodscene.deliveroo.co.uk/restaurant-profiles/introducing-contact-free-delivery.html> Letöltve 2020.11.29.

Privátbankár.hu (2020): Súlyos grafikonok – így húzott le egész iparágakat a koronavírus. Forrás: <https://privatbankar.hu/cikkek/makro/sulyos-grafikonok-igy-huzott-le-egesz-iparagakat-a-vecen-a-koronavirus-331842.html> Letöltve 2020.12.13.

Przemyslaw Kowalski (2015): Participation of Developing Countries in Global Value Chains: Implications for Trade and Trade-Related Policies. Forrás: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5js33lfw0xxn-en.pdf?expires=1607453528&id=id&accname=guest&checksum=3F9B09A54C76B83726C5F4204C03DB54> Letöltve 2020.12.08.

Rasmus Lema, Carlo Pietrobelli and Roberta Rabellotti (2019): Innovation in global value chains. Forrás: <http://iiep-baires.econ.uba.ar/uploads/eventos/346/archivos/1.pdf> Letöltve 2020.12.09.

Reuters (2020/a): Keep global food supply chains intact, WTO, U.N. agencies urge. Forrás: <https://br.reuters.com/article/us-health-coronavirus-trade-food-idUSKBN21I307> Letöltve 2020.12.03.

Reuters (2020/b): What's in the U.S.-China Phase 1 trade deal. Forrás: <https://www.reuters.com/article/us-usa-trade-china-details-factbox-idUSKBN1ZE2IF> Letöltve 23020.12.03.

Richard Baldwin (2020): Supply chain contagion waves: Thinking ahead on manufacturing 'contagion and reinfection' from the COVID concussion. Forrás: <https://voxeu.org/article/covid-concussion-and-supply-chain-contagion-waves> Letöltve 2020.12.09.

Risk Management: 7 Steps of Risk Management Process. Forrás: <https://www.iedunote.com/risk-management> Letöltve 2020.12.09.

Robert D. Kaplan, Bloomberg (2020): Coronavirus Ushers in the Globalization We Were Afraid Of. Forrás: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2020-03-20/coronavirus-ushers-in-the-globalization-we-were-afraid-of?srnd=opinion> Letöltve 2020.12.03.

Robert Looney (2016): How Global Shifts Are Putting Costa Rica's Economic Model Under Stress. Forrás: <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/20633/how-global-shifts-are-putting-costa-rica-s-economic-model-under-stress> Letöltve 2020.11.29.

Samantha Murphy Kelly (2020): Zoom's massive 'overnight success' actually took nine years. Forrás: <https://edition.cnn.com/2020/03/27/tech/zoom-app-coronavirus/index.html> Letöltve 2020.11.29.

Sarah Anderson, BuzzFeed (2020): Opinion: In 2008 We Bailed Out Companies, But Not People. Are We About To Do It Again? Forrás: <https://www.buzzfeednews.com/article/sarahanderson1/opinion-in-2008-we-bailed-out-companies-but-not-people> Letöltve 2020.12.08.

Sébastien Miroudot (2020): Resilience versus robustness in global value chains: Some policy implications. Forrás: <https://voxeu.org/article/resilience-versus-robustness-global-value-chains>
Letöltve 2020.12.08.

Sébastien Miroudot and Hakan Nordström (2019): Made in the World Revisited. Forrás: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/64724> Letöltve 2020.12.09.

Sen Nguyen and Reuters, South China Morning Post (2020): Coronavirus: Vietnam stockpiles rice as outbreak spreads and food security concerns grow. Forrás: <https://www.scmp.com/week-asia/economics/article/3077272/coronavirus-vietnam-stockpiles-rice-outbreak-spreads-and-food>
Letöltve 2020.12.03.

Sherry Stephenson and Anne-Katrin Pfister (2016): Who Governs Global Value Chains? Forrás: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/104075/Presentation_Stephenson_Pfister.pdf Letöltve 2020.12.09.

Shona Murray, euronews. (2020): Brexit deal text '95% done' but deadlock on key issues could still scupper talks. Forrás: <https://www.euronews.com/2020/11/20/brexit-deal-text-95-done-but-deadlock-on-key-issues-could-still-scupper-talks> Letöltve 2020.12.03.

Stephanie Barrientos, Gary Gereffi and Arianna Rossi (2010): Economic and Social Upgrading In Global Production Networks: Developing a Framework for Analysis. Forrás: <http://www.capturingthegains.org/pdf/ctg-wp-2010-03.pdf> Letöltve 2020.12.09.

Supply Chain Monitor (2020): Koronavírus és az ellátási láncok. Forrás: <https://www.scmmonitor.hu/cikk/20200619/koronavirus-es-az-ellatasi-lancok> Letöltve 2020.12.09.

The Economist (2020): Why countries can't meet the demand for gear against COVID-19. Forrás: <https://www.economist.com/international/2020/04/19/why-countries-cant-meet-the-demand-for-gear-against-covid-19> Letöltve 2020.12.08.

The Global Commission on the Economy and Climate (2015): Fossil Fuel Subsidy Reform: From Rhetoric to Reality. Forrás: https://newclimateeconomy.report/2015/wp-content/uploads/sites/3/2015/11/Fossil-fuel-subsidy-reform_from-rhetoric-to-reality.pdf Letöltve 2020.12.08.

The World Bank (2013): Joining, Upgrading and Being Competitive in Global Value Chains. Forrás: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/254001468336685890/pdf/wps6406.pdf> Letöltve 2020.12.09.

The World Bank (2019): World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains. Forrás: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2020> Letöltve 2020.12.09.

The World Bank (2020): Trading for Development in the Age of Global Value Chains. Forrás: <http://pubdocs.worldbank.org/en/124681548175938170/World-Development-Report-2020-Draft-Report.pdf> Letöltve 2020.12.08.

The World Bank Blogs (2020): Foreign direct investment and global value chains in the wake of COVID-19: Lead firms of GVC. Forrás: <https://blogs.worldbank.org/psd/foreign-direct-investment-and-global-value-chains-wake-covid-19-lead-firms-gvc> Letöltve 2020.12.09.

Thomas Bernhardt (2013): Developing Countries in the Global Apparel Value Chain: A Tale of Upgrading and Downgrading Experiences. Forrás: <http://www.capturingthegains.org/pdf/ctg-wp-2013-22.pdf> Letöltve 2020.11.29.

U.S. Department of State (2020): Secretary Michael R. Pompeo With Hugh Hewitt of The Hugh Hewitt Show. Forrás: <https://www.state.gov/secretary-michael-r-pompeo-with-hugh-hewitt-of-the-hugh-hewitt-show-2/> Letöltve 2020.12.03.

U.S.-China Economic and Security Review Commission (2020): The U.S.-China "Phase One" Deal: A Backgrounder. Forrás: <https://www.uscc.gov/sites/default/files/2020-02/U.S.-China%20Trade%20Deal%20Issue%20Brief.pdf> Letöltve 2020.12.03.

UN (2020/a): Financing for Development in the Era of COVID-19 and Beyond. Forrás: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/part_ii_detailed_menu_of_options_financing_for_development_covid19.pdf Letöltve 2020.12.08.

UN (2020/b): World Economic Situation And Prospects. Forrás: <https://www.un.org/development/desa/dpad/publication/world-economic-situation-and-prospects-august-2020-briefing-no-140/> Letöltve 2020.12.09.

UNCTAD (2013): World Investment Report 2013. Forrás: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2013_en.pdf Letöltve 2020.11.29.

UNCTAD (2015): Tracing the Value-added in Global Value Chains. Forrás: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctncd2015d1_en.pdf Letöltve 2020.12.09.

UNCTAD (2018): Digitalization and industrialization: friends or foes? Forrás: https://unctad.org/system/files/official-document/ser-rp-2018d7_en.pdf Letöltve 2020.12.09.

UNCTAD (2019): Key statistics and trends in International Trade 2018. Forrás: https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab2019d2_en.pdf Letöltve 2020.12.11.

UNCTAD (2020/a): Reports on G20 trade and investment measures. Forrás: https://unctad.org/system/files/official-document/diaefinf2020d2_en.pdf Letöltve 2020.12.03.

UNCTAD (2020/b): Policy Brief No. 79. Forrás: https://unctad.org/system/files/official-document/presspb2020d3_en.pdf Letöltve 2020.12.08.

UNCTAD (2020/c): International Production: A Decade Of Transformation Ahead. Forrás: https://unctad.org/system/files/official-document/WIR2020_CH4.pdf Letöltve 2020.12.08.

UNECE (2010): The global financial crisis and it's impact on trade: The world and the european emerging economies. Forrás: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/oes/disc_papers/ECE_DP_2010-2.pdf Letöltve 2020.12.08.

UNIDO (2015): Global Value Chains and Development. Forrás: https://www.unido.org/sites/default/files/2016-03/GVC_REPORT_FINAL_0.PDF Letöltve 2020.12.08.

UNIDO (2020): Coronavirus: the economic impact. Forrás: <https://www.unido.org/stories/coronavirus-economic-impact-20-april-2020> Letöltve 2020.12.08.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs (2020): Recovering better: economic and social challenges and opportunities. Forrás: https://www.un.org/development/desa/en/wp-content/uploads/2020/07/RECOVER_BETTER_0722-1.pdf Letöltve 2020.12.08.

United States International Trade Commission (2019): Global Value Chain Analysis: Concepts And Approaches. Forrás: https://www.usitc.gov/publications/332/journals/concepts_approaches_in_gvc_research_final_april_18.pdf Letöltve 2020.12.11.

UNSD (2014): Measurement of International Trade and Economic Globalization. Forrás: <https://unstats.un.org/unsd/trade/events/2014/mexico/Concept%20Note%20for%20conference%20in%20Mexico%20-%20%20July%202014.pdf> Letöltve 2020.12.09.

UNSD (2018): Handbook on Supply and Use Tables and Input-Output Tables with Extensions and Applications. Forrás: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/51957/51999/Handbook+on+Supply%2C+Use+and+Input-Output+Tables+with+Extensions+and+Applications/f27c451a-86ca-45f6-97a5-5b25dd5933dd> Letöltve 2020.12.09.

UNSD: Business Statistics: Global Value Chains. Forrás: <https://unstats.un.org/unsd/business-stat/GVC/> Letöltve 2020.12.09.

Vakhal Péter (2017): Magyarország elhelyezkedése a globális érték- és termelési láncban. Forrás: <https://www.parlament.hu/documents/126660/1249496/Magyarorszag+elhelyezkedese+a+globalis+ert+eklancban.pdf> Letöltve 2020.12.11.

WHO Regional Office for the Eastern Mediterranean (2020): UN and partners launch guidelines to address the needs of most vulnerable groups during COVID-19. Forrás: <http://www.emro.who.int/media/news/un-and-partners-launch-guidelines-to-address-the-needs-of-most-vulnerable-groups-during-covid-19.html> Letöltve 2020.12.08.

Willy C. Shih, Harvard Business Review (2020): Global Supply Chains in a Post-Pandemic World. Forrás: <https://hbr.org/2020/09/global-supply-chains-in-a-post-pandemic-world> Letöltve 2020.12.08.

WTO (2013): Global value chains in a changing world. Forrás: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/aid4tradeglobalvalue13_intro_e.pdf Letöltve 2020.12.08.

WTO (2017/a): Analytical frameworks for global value chains: An overview. Forrás: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/gvcs_report_2017_chapter1.pdf Letöltve 2020.12.09.

WTO (2017/b): Measuring and Analyzing the Impact of GVC's on Economic Development. Forrás: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/gvcs_report_2017.pdf Letöltve 2020.12.09.

WTO (2018): Overview of Developments in the International Trading Environment: Annual Report by the Director-General. Forrás: <https://doi.org/10.30875/2273d63c-en>. Letöltve 2020.12.03.

WTO (2019/a): World Trade Statistical Review 2019. Forrás: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts2019_e.pdf Letöltve 2020.12.08.

WTO (2019/b): Technological Innovation, Supply Chain Trade, and Workers in a Globalized World. Forrás: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/gvc_dev_report_2019_e.pdf Letöltve 2020.12.09.

WTO (2020/a): Services Trade Barometer. Forrás: https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/wtoi_11mar20_e.pdf Letöltve 2020.12.03.

WTO (2020/b): Measures affecting trade in goods. Forrás: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/trade_related_goods_measure_e.htm Letöltve 2020.12.03.

WTO (2020/c). Forrás: https://www.wto.org/english/thewto_e/coher_e/wto_oecd_e.htm Letöltve 2020.12.08.

WTO (2020/d): COVID-19: Trade and Trade-Related Measures. Forrás:
https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/covid_measures_e.pdf Letöltve 2020.12.03.

WTO (2020/e): Agency chiefs issue joint call to keep food trade flowing in response to COVID-19.
Forrás: https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/igo_26mar20_e.htm Letöltve 2020.12.03.

WTO: Introduction to the WTO dispute settlement system. Forrás:
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/disp_settlement_cbt_e/c1s3p3_e.htm Letöltve
2020.12.03.

Yoko Kubota (2020): Apple Delays Mass Production of 2020 Flagship iPhones. Forrás:
<https://www.wsj.com/articles/apple-delays-mass-production-of-2020-flagship-iphones-11587984138>
Letöltve 2020.11.29.

Yossi Sheffi (2015): The Tears in the Deep Tiers. Forrás:
<https://www.europeanbusinessreview.com/the-tears-in-the-deep-tiers/> Letöltve 2020.12.09.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet: az interjúkban feltett kérdések

Tabajdi Csaba interjú kérdések

Milyen gazdasági hatásai vannak a járványnak?

Milyen hatásai vannak a koronavírus-járványnak a nemzetközi kereskedelemre?

Mik a különbségek és a hasonlóságok a jelenlegi koronavírus-járvány okozta és a 2008-as pénzügyi gazdasági világválság között?

Mekkora hatással lehet a válság a jövedelmi egyenlőtlenségekre?

Mit tehetnek a nemzeti kormányok a gazdaság fellendülésének elősegítése érdekében?

Milyen jövő vár Európára a koronavírus után?

A gazdaság mely szektorai fognak leggyorsabban, illetve leglassabban fellendülni?

U, L vagy V-alakú lesz a gazdasági fellendülés?

Kriston Gábor interjú kérdések

Hogyan befolyásolta a céget a koronavírus-járvány?

Milyen nehézségeket okozott a járvány?

Hogyan alakult az iparág helyzete?

Hogyan változott az üzleti év a tervezetthez képest?

Merültek fel termelési kockázatok? Ha igen, akkor mit lehet tenni ezen kockázatok csökkentése érdekében?

A cég üzleti modellje elég rugalmas ahhoz, hogy kilábaljon a válság hatásai alól és a jövőben hatékonyan kezelje a lehetséges válságokat?

Hogyan alakulnak a folyamatban lévő vagy tervezett projektek? Minden folytatódik a korábbi tervek szerint, vagy van, ami lassul, esetleg leáll, illetve gyorsul, vagy előre kerül?

Mire számít 2021-ben?

Hogyan befolyásolta a járvány az ellátási láncokat?

Milyen problémák, kockázatok merültek fel az ellátási láncok működése során? Mit lehet tenni ezen kockázatok csökkentése érdekében?

A cég képes volt beszerezni a szükséges alapanyagokat a járvány alatt?

Rendelkezik a cég elegendő készletekkel, megvannak a szükséges erőforrások?

Megvan az egyensúly a sebesség és a megfelelés között? (gyártás, folyamattervezés)

Előtérbe került a digitalizáció nagyobb mértékű használata a folyamatom során?

Mik a logisztikai kilátásai a jövőre?